อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นางประนอม จตุรสิ

ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี

วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๑๓

อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นางประนอม จตุรัส

ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี

วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๑๓

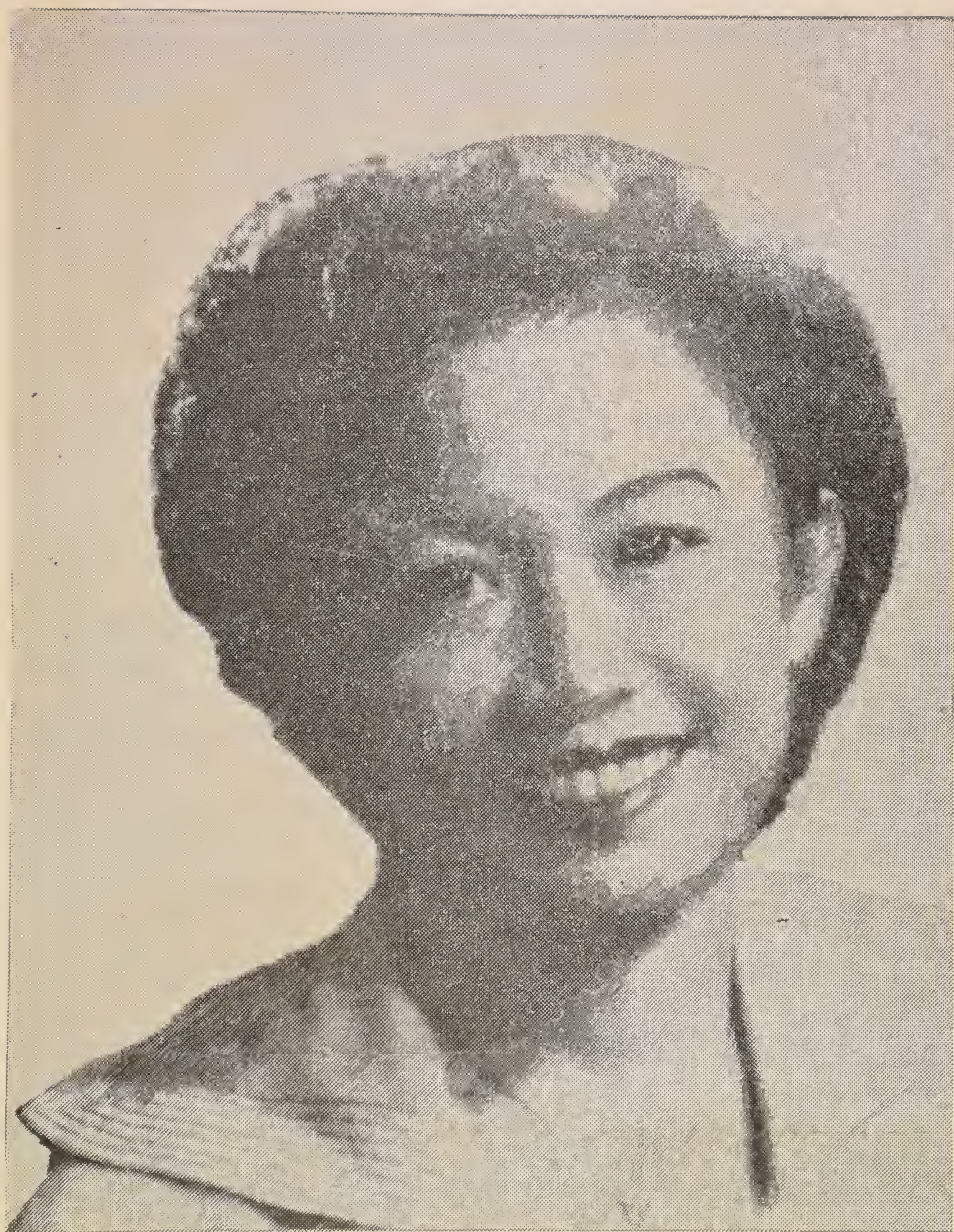

เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณ

ทุกท่านที่ได้กรุณามาร่วมงานฌาปนกิจศพ นางประนอม จตุรัส

ท่านผู้เขียนเรื่องในหนังสือนี้

และทุกท่านที่มีส่วนให้ความอนุเคราะห์จัดงานนี้

นางประนอม จตุรัส

ชาตะ ๘ มกราคม ๒๔๖๗

มรณะ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๓

ประวัติของนางประนอม จตุรัส

นางประนอม จตุรัส เกิดเมื่อวันที่ ๘ มกราคม ๒๔๖๗ ที่ตำบลบ้านพระงาม อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นบุตรนายไล้และนางเนย ช่างประดับ (ถึงแก่กรรมแล้ว) มีพี่น้องร่วมบิดามารดาดังนี้

๑. นางประนอม จตุรัส

๒. พ.ต.ต. อำนวย ช่างประดับ

๓. ด.ญ. ปรานี ช่างประดับ (ถึงแก่กรรมตั้งแต่ยังเยาว์วัย)

เมื่อถึงวัยที่ควรจะเริ่มได้รับการศึกษา น.อ. สกล ช่างประดับ ร.น. และนางลาวัณย์ ช่างประดับ ผู้ซึ่งเป็นน้าชายและน้าสะใภ้ได้รับนางประนอม จตุรัส มาอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาในพระนคร จนกระทั่งสำเร็จการศึกษา ประกอบอาชีพ และมีครอบครัว เสมือนหนึ่งเป็นบิดามารดาบังเกิดเกล้า

นางประนอม จตุรัส สำเร็จการศึกษาชั้นประถมที่โรงเรียนไพรัชวิทยา เมื่อปี ๒๔๗๗

สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๒ ที่โรงเรียนบำรุงวิทยา เมื่อปี ๒๔๘๐

สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๓ ที่โรงเรียนนาฏศิลป์ เมื่อปี ๒๔๘๑

และสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๖ ที่โรงเรียนสตรีวัดระฆัง เมื่อปี ๒๔๘๕

หลังจากสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมบริบูรณ์แล้ว ได้เข้ารับราชการที่กรมอุทกศาสตร์ กองทัพเรือ

ต่อมาได้โอนไปรับราชการที่การท่าเรือแห่งประเทศไทย กระทรวงคมนาคม เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๐ และได้ลาออกเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๔๙๙ เนื่องจากป่วย

นางประนอม จตุรัส ได้สมรสกับนายจรัส จตุรัส ซึ่งในปัจจุบันดำรงตำแหน่งหัวหน้า กองข่าวสาส์น การค้าและ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์ กรมการสนเทศ กระทรวงเศรษฐการ เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๔๙๒ มีบุตรและธิดารวม ๓ คนคือ

๑. น.ส. จารุนาฏ จตุรัส อายุ ๑๙ ปี กำลังศึกษาอยู่ในคณะเศรษฐศาสตร์ปีที่ ๓ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒. ด.ญ. จารุนุช จตุรัส อายุ ๑๕ ปี กำลังศึกษาชั้น ม.ศ. ๓ โรงเรียนศึกษานารี

๓. ด.ช. จาตุรนต์ จตุรัส อายุ ๑๓ ปี กำลังศึกษาชั้น ม.ศ. ๑ โรงเรียนทวีธาภิเศก

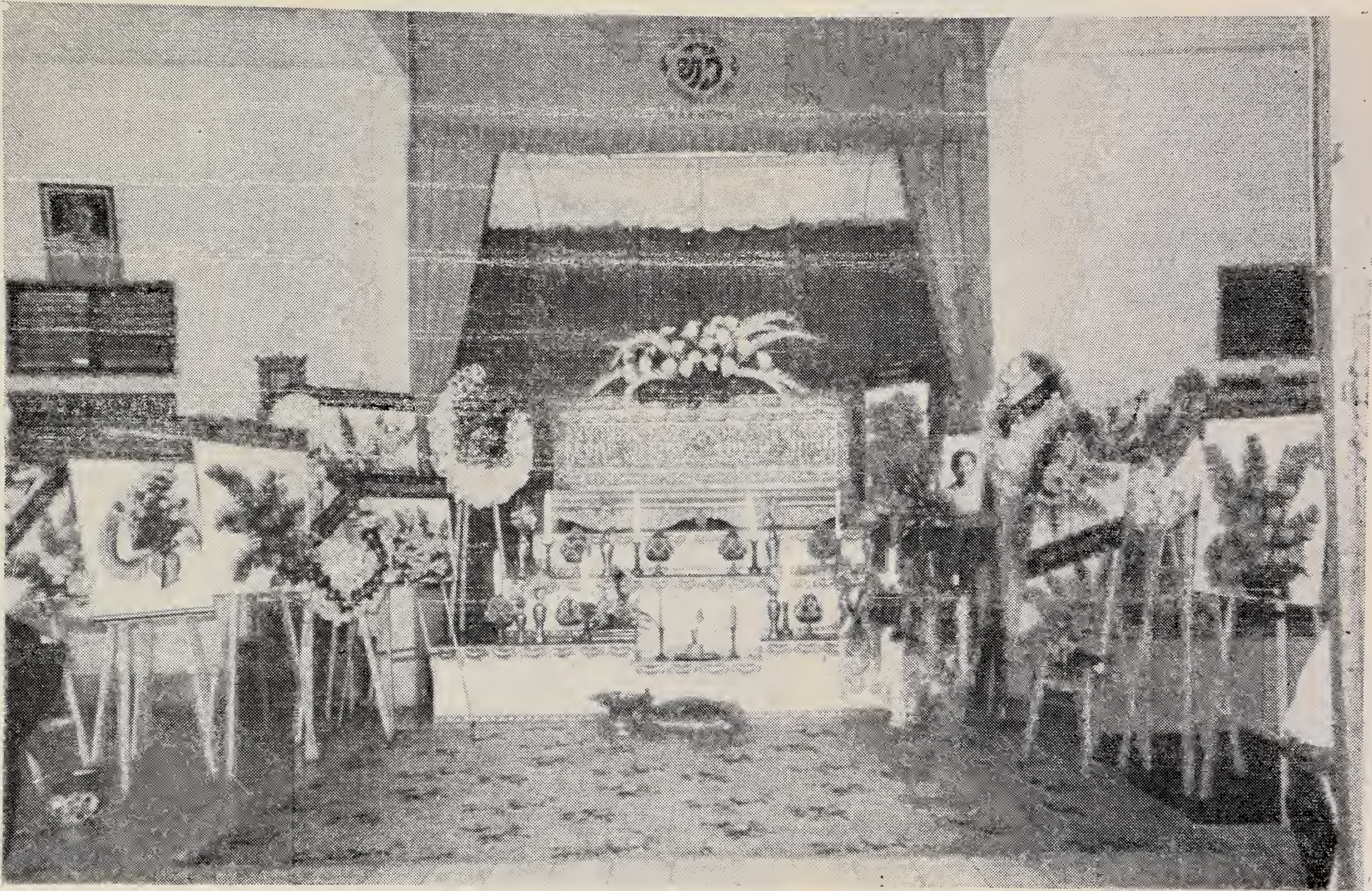
นางประนอม จตุรส ป่วยเป็นโรคลมชักมาเป็นเวลาหลายปี และได้รับการผ่าตัดทางสมองที่ โรงพยาบาล สมเด็จ เจ้าพระยา มาครั้งหนึ่งแล้ว ต่อมาได้รับการผ่าตัดอีกเป็นครั้งที่สอง ณ โรงพยาบาลแห่งเดียวกัน เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๑๓ และถึงแก่กรรมเนื่องด้วยเหตุนี้ เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๓ รวมอายุได้ ๔๕ ปี

ภาพจากงานสวดพระอภิธรรมและบำเพ็ญกุศลศพ

นางประนอม จตุรัส

ที่วัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี

วันที่ ๑–๗ พฤษภาคม ๒๕๑๓

ศพนางประนอม จตุรัส ณ วัดประยุรวงศาวาส

น.อ. สกล ช่างประดับ และนางลาวัลย์ ช่างประดับ น้าชายและน้าสะใภ้ ถวายจตุปัจจัยไทยทานแด่พระภิกษุที่สวดพระอภิธรรมแล้ว (ล่าง) กรวดน้ำแผ่ส่วนกุศล

นายจรัส จตุรัส และบุตร—ธิดา ถ่ายภาพหน้าศพ

พ.ต.ต. อำนวย ช่างประดับ น้องชายและภรรยาเคารพศพ

พ.ต.ต. อำนวย ช่างประดับ น้องชาย ในขบวนนำศพไปบรรจุ
ด.ช. จาตุรนต์ จตุรัส ถือภาพมารดา

นายวิจารณ์ นิวาตวงศ์ อธิบดีกรมการสนเทศ
เจ้าภาพสวดพระอภิธรรมในพิธีนี้

นายวินัย ปัจฉิมสวัสดิ์ รองอธิบดีกรมการสนเทศ วางพวงมาลา

ส่วนหนึ่งของผู้ไปร่วมในงานนี้

ญาติ ถ่ายร่วมกันหน้าศพ

ญาติ ถ่ายร่วมกันหน้าศพ

ม.จ. ชมิยบุตร ชุมพล อธิบดีกรมทะเบียนการค้า ในพิธีบรรจุศพ

ชาติหน้า และ สวรรค์มีจริงหรือไม่?

โดย -- สมพร เทพสิทธา

ในหนังสือ *"ตายแล้วไปไหน"* ม.ล. มาโนชญ์ ชุมสาย ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่า คนเราตายแล้วจะเกิดอีก แต่มิใช่ด้วยวิญญาณไปจุติในท้องผู้หนึ่งผู้ใดอย่างที่เราได้เข้าใจกัน ชาติหน้าของเรานั้นจะมีขึ้นได้อีก ในเมื่อได้มีลูกหลานของเราคนใดคนหนึ่ง ได้มีโครโมโซมเอกซ์และวายที่เราสร้างทิ้งไว้มาจับคู่กันได้เหมาะพอดี เมื่อนั้นจะมีตัวเราขึ้นใหม่ได้ การเกิดจะต้องเกิดในเชื้อสายเดียวกัน ผู้ใดมีบุตรมากก็อาจเกิดได้เร็ว ผู้ใดเป็นหมันหรือไม่มีบุตรเลยก็จะไม่เกิดเลย

ผู้เขียนยังเขียนไว้อีกว่า "ลัทธิศาสนาต่าง ๆ แทบทุกศาสนาก็บ่งว่า ชีวิตอยู่ได้ด้วยวิญญาณ เว้นไว้แต่ทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวว่าชีวิตเป็นของไม่เที่ยงและวิญญาณเป็นเครื่องแสดงความรู้สึกในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อตายไปแล้วก็พลอยดับศูนย์ไปด้วย ถ้ามีรูปชีวิตขึ้นใหม่ วิญญาณก็เกิดขึ้นใหม่จากรูปชีวิตนั้น" และได้อ้าง

หนังสือ "มิลินทปัญหา" ซึ่งในตอนหนึ่งกล่าวถึงการซักถามระหว่างพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสนว่า วิญญาณมีหรือไม่มีแน่ พระนาคเสนทูลตอบว่า "พูดในทางปรมัตถ์แล้ว วิญญาณไม่มี"

ในเรื่องเชื้อสายของเราจะเป็นตัวเราขึ้นมาอีกนั้น ผู้เขียนได้เขียนคำอธิบายแสดงการทดลองจากพืชและสัตว์เป็นอันมาก จนข้าพเจ้าไม่อาจจะโต้แย้งได้ แต่ก็สงสัยว่า ถ้าคนเป็นหมันไม่ต้องเกิดอีก ทำไมพระพุทธองค์จึงไม่สอนให้เราตอนตัวเอง ซึ่งเป็นการง่ายกว่าการบำเพ็ญเพียรดับกิเลสตัณหาเพื่อตัดสังสารวัฏฏ์ คือ การเวียนว่ายตายเกิดมากนัก ในตอนท้ายผู้เขียนได้อ้างพระพุทธวจนะในพระไตรปิฎก ติกนิบาต อังคุตตรนิกาย เล่มที่ ๒๐ หน้า ๒๘๗ ว่า "เช่นนี้แลอานนท์ กรรมเป็นเนื้อนา วิญญาณเป็นพืช ตัณหาเป็นยางเหนียว วิญญาณของสัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกางกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูกมัด ตั้งอยู่ในธาตุปานกลาง ความเกิดในภพใหม่ต่อไปย่อมไม่มี" ท่านผู้เขียนคงจะเข้าใจว่าการเป็นหมัน กับการหมดตัณหาเหมือนกันกระมัง ? การเป็นหมันเป็นเรื่องทางกาย ส่วนการหมดตัณหาเป็นเรื่องทางใจ จึงจะเหมือนกันมิได้ ผู้เป็นหมันยังเป็นผู้มีโลภ โกรธ หลง ยังคงเป็นทาสของรูป รส กลิ่น เสียง เช่นนี้จะเรียกว่าเป็นผู้หมดตัณหาได้หรือ ?

ในเรื่องที่กล่าวว่า พระพุทธศาสนาถือวิญญาณเป็นเครื่องแสดงความรู้สึกในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อตายไปแล้ววิญญาณก็พลอยดับศูนย์ไปด้วย ข้าพเจ้าคิดว่าผู้เขียนคงจะเข้าใจในความหมายของวิญญาณผิด วิญญาณที่ผู้เขียนกล่าวหมายถึง วิถีวิญญาณ (Consciousness) ซึ่งเป็นความรู้เกิดขึ้นเมื่ออายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบกับอายตนะภายนอก คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ์ เกิดเป็นจักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ มโนวิญญาณ

วิญญาณเหล่านี้ย่อมเกิด ๆ ดับ ๆ ไม่มีสิ้นสุด เช่นเมื่อเราเห็นรูป ๆ หนึ่ง จักขุวิญญาณก็เกิดขึ้นแต่เรามองไปดูรูปอื่น จักขุวิญญาณเก่าก็ดับ เกิดจักขุวิญญาณใหม่ขึ้น เมื่อตายแล้วเราก็หมดความรู้สึก วิญญาณเหล่านี้ก็ย่อมดับศูนย์ไปด้วย วิญญาณที่เราเข้าใจกันในทางศาสนาเรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาณ (Soul) วิญญาณที่สืบต่อกันไป ซึ่งในศาสนาพราหมณ์เรียกอาตมัน หรือ อัตตา ไทยเราเรียกเจตภูต หรือ ชีโว ทุกศาสนาถือว่า เมื่อตายไปแล้ว วิญญาณนี้ก็ยังคงอยู่ จะดับไปก็ต่อเมื่อเราสิ้นกิเลสอาสวะแล้ว ในโสฬสปัญหา อุทยมาณพได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า กถํ สตสฺส จรโต วิญญาณํ อุปรุชฺฌติ เมื่อบุคคลประพฤติมีสติอย่างไร ปฏิสนธิวิญญาณจึงจะดับ พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบว่า อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธาจ เวทนํ นาภินนฺโต- เมื่อบุคคลประพฤติไม่เพลิดเพลินยิ่ง ซึ่งเวทนาทั้งภายในและภายนอก เอวํ สตสฺส จรโต วิญญาณํ อุปรุชฺฌติ—ประพฤติอย่างนี้ปฏิสนธิวิญญาณจึงจะดับ

เหตุใดพระนาคเสนจึงกล่าวว่า "**เมื่อพูดในทางปรมัตถ์แล้ว วิญญาณไม่มี**" ข้าพเจ้าขอถือโอกาสอธิบายตามความเข้าใจของข้าพเจ้าเอง

คำว่าปรมัตถ์ (Ultimate Truth) มีนัยเดียวกับคำว่า โลกุตตระ ซึ่งแปลว่า พ้นจากวิสัยโลก ผู้มีสายตาปรมัตถ์ หรือ โลกุตตระ ได้แก่พระอรหันต์ ผู้มองเห็นโลกนี้คือความศูนย์หรือความว่างเปล่า คือมองเห็น คน, สัตว์, ต้นไม้, สิ่งของ เป็นความศูนย์เหมือนกันหมด เพราะสิ่งเหล่านี้แม้จะแตกต่างกัน แต่ก็ประกอบด้วยเกลียวแห่งความหมุนเวียนของธาตุทั้ง ๔ ภายใต้กฎแห่งขนาดและเวลา (Space and Time) ปรากฏขึ้นในเบื้องต้น ดำรงอยู่ในท่ามกลางและดับศูนย์ในเบื้องสุดเหมือนกัน แม้แต่ผู้หญิงและผู้ชายท่านก็มองเห็นเหมือนกัน มีเรื่องเล่าว่ากษัตริย์องค์หนึ่งทรงนามว่า พระชนก ท่านสละราชสมบัติออกไปบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าหลายปี ในที่สุดคิดว่าสำเร็จ

ก็บอกแก่ประชาชน ๆ ก็ยินดีพากันมากราบไหว้สรรเสริญ มีหญิงผู้หนึ่งอยากจะพิสูจน์ว่า พระชนกสำเร็จจริงหรือไม่ จึงเปลือยกายเข้าไปหา พระชนกมองดูหญิงนั้นหันหน้าไปทางอื่นนิดหนึ่ง แล้วก็หันกลับมาตามเดิมนิ่งเฉยอยู่ หญิงนั้นจึงหัวเราะเยาะพระชนกแล้วก็หลีกไป นี่แสดงให้เห็นว่าถ้าเป็นพระอรหันต์จริงแล้ว จะต้องไม่มีความรู้สึกแตกต่างกันในเรื่องเพศเลยแม้แต่นิดเดียว ในแง่ปรมัตถ์ย่อมไม่มีการยึดถือว่านี่เป็นเรา ของเรา นั่นเป็นเขา ของเขา การกระทำก็สักแต่ว่าเท่าที่เรียกว่าอัพยากฤตไม่นับว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว บุญและบาปก็ไม่มี เช่นจะมีใครเอาปัจจัยสักแสนมาถวายท่าน ๆ ก็ไม่ยินดี จึงไม่นับเป็นบุญ หรือจะมีใครมาทำอันตรายแก่ท่าน ท่านก็ไม่ยินร้าย จึงไม่นับเป็นบาป ดังจะเห็นได้เมื่อพระสารีบุตรถูกพราหมณ์เอาก้อนอิฐขว้าง และพระอรหันต์องค์หนึ่งถูกมาณพผู้อยากลองวิชา เอากรวดยิงตาบอด ท่านก็ไม่แสดงอาการเจ็บปวดหรือกล่าวร้ายต่อเขา เมื่อรูปธาตุท่านเห็นเป็นของศูนย์หรือว่างเปล่าวิญญาณ ซึ่งจัดเป็นธาตุชนิดหนึ่ง ท่านก็ถือว่าว่างเปล่าและไม่มีเช่นเดียวกัน แต่ปุถุชนผู้ยังถูกอวิชชาครอบงำอยู่ ย่อมมีแต่สายตาโลกิยะ คือยังถือว่าเป็นเรา ของเรา นั่นเป็นเขา ยังมีกรรมดีกรรมชั่ว บุญและบาป เพราะฉะนั้น "เมื่อพูดในทางโลกิยะแล้ว วิญญาณก็คงยังมี"

ข้าพเจ้าได้ใช้เวลาหลายเดือนค้นดูในตำราพระพุทธศาสนา ก็ได้พบข้อยืนยันเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่า ศาสนาของเราเชื่อว่า วิญญาณและชาติหน้ามีจริง ข้าพเจ้าจะขอนำมาแสดงแต่เพียงบางข้อ เพราะถ้านำมาแสดงหมดแล้ว หนังสือเล่มนี้คงไม่พอบรรจุเป็นแน่

ตามหลักปฏิจจสมุปบาท ชาติเกิดจากภพ ภพแยกเป็น ๒ คือ กัมมภพ ภพคือกรรม ได้แก่กิจการที่สัตว์ทำอย่างหนึ่ง อุปปัติภพ ภพคือความเกิดขึ้น หรือภพที่เกิด

อย่างหนึ่ง ในที่นี้คงหมายถึงกัมมภพ คำว่าชาติเกิดจากภพ จึงหมายความว่า กรรมเป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิด ผู้ใดทำกรรมไว้จะดีหรือชั่วก็ตาม ผู้นั้นจะต้องได้รับผลจากกรรม ในขณะที่ผลของกรรมยังไม่หมดสิ้น เขาจึงต้องเกิดอีก หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนไว้ว่า "... นักโทษที่จะต้องประหารชีวิต เขายังประคับประคองระวังรักษามิให้มันตายเสียก่อนที่จะต้องประหาร วิญญาณของมนุษย์ก็คงเป็นเช่นนั้น เมื่อได้ทำอะไรผิดไว้แล้วในโลก จะหนีดับไปเสียไม่ได้ จะต้องชดใช้ความผิดของตนให้หมดก่อนและเมื่ออยากดับก็ดับไป การที่ดับนี้เองที่เราเรียกว่านิพพาน ......" ในอภิธัมมัตถสังคหบาลีท่านแบ่งวัฏฏะซึ่งแปลว่าวนไว้เป็น ๓ กิเลสวัฏฏะ กัมมวัฏฏะ วิปากวัฏฏะ สามสิ่งนี้หมุนเวียนกันไป คือ กิเลสเกิดขึ้นแล้วให้ทำกรรม ครั้นทำกรรมแล้วย่อมได้รับวิบาก (ผล) แห่งกรรม เมื่อได้รับวิบาก กิเลสก็ขึ้นอีก วนกันไปอย่างนี้ ผู้ใดที่ยังตัดวัฏฏะไม่ขาด ก็ยังเวียนว่ายตายเกิดตลอดไป สมด้วยบาลีคาถาในมหาปรินิพพานสูตรที่ว่า

จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อทสฺสนา
สํสริตํ ทีฆมทฺธานํ ตาสุ ตาเสฺวว ชาติสุ ฯ

"เพราะไม่เห็นอริยสัจจ์ ๔ ตามเป็นจริง เราท่านทั้งหลายจึงต้องท่องเที่ยวไปตามอำนาจสังสารวัฏฏ์ในชาตินั้น ๆ ตลอดกาล" สำหรับพระอรหันตขีณาสพเป็นผู้ไม่มีกรรมไม่มีผลของกรรมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ท่านจึงไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก เป็นผู้ตัดแล้วซึ่งสังสารวัฏฏ์ และบรรลุแล้วซึ่งนิพพานแดนแห่งความเกษมนิรันดร

ถ้าหากคนเราตายแล้วศูนย์ ไม่มีวิญญาณ ไม่มีชาติหน้า พระพุทธองค์และสาวกจะพยายามบำเพ็ญเพียรดับกิเลสและตัณหา เพื่อตัดการเวียนว่ายตายเกิดให้ลำบาก

ทำไม คนตายแล้วไม่มีเกิดอีก หมายถึงได้ไปสู่นิพพาน ถ้าหากคนเราตายแล้วศูนย์ ทุกคนแม้แต่ผู้ที่หนาแน่นด้วยกิเลสและกรรมอันชั่วช้า ก็จะได้ไปสู่นิพพาน เช่นนั้นหรือ ? ถ้าเช่นนี้ คำนิพพานจะมีประโยชน์อะไรเล่า ?

ในพรหมชาลสูตร สีลขันธวรรค ทีฆนิกาย พระพุทธองค์ได้ตรัสถึง มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นที่ผิด) ต่าง ๆ ของสมณพราหมณ์ว่ามีถึง ๖๓ อย่าง ซึ่งอย่างหนึ่งคือ **อุจเฉททิฏฐิ** ความเห็นว่าตายแล้วศูนย์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้กล่าวไว้ในพระราชนิพนธ์ที่เป็นภาษาบาลีเรื่องมนุษยธรรมว่า "นิรัสสาสกธรรม (ธรรมให้ความสะดวกใจที่ไม่มีประโยชน์) ได้แก่ทิฏฐิที่หาประโยชน์มิได้ เป็นต้นว่ากล่าวว่ากรรมที่บุคคลกระทำแล้วไม่เชื่อว่ากระทำกล่าวว่าผลแห่งกรรมไม่มี แลกล่าวว่าตายแล้วศูนย์"

ในอังคุตรนิกาย ทสกนิบาต แบ่งพระโสดาบัน ซึ่งเป็นผู้แรกถึงกระแสพระนิพพาน ผู้มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้แน่ว่าจะได้ตรัสรู้ในข้างหน้าเป็น ๓ ประเภท

๑. เอกพีชี ผู้มีพืชคือภพอันเดียว มีคติในมนุษยโลกหรือในเทวโลกอีกคราวเดียว จักบรรลุพระอรหัตตผลในภพที่เกิด (ดีกว่าพระสกทาคามี ผู้จะต้องไปเกิดในเทวโลกหนหนึ่งก่อน จุตินั้นจึงจักมายังมนุษยโลกนี้ และบรรลุพระอรหัตตผล)

๒. โกลังโกละ ไปสู่กุละจากกุละ (กุละหมายเอาภพ) จุติจากภพนี้แล้วไปเกิดในภพใหม่อีก ท่องเที่ยวอยู่ ๒ ภพบ้าง ๓ ภพบ้าง จึงได้บรรลุพระอรหัตตผล

๓. สัตตักขัตตุปรมะ ท่านผู้มีเจ็ดครั้งเป็นอย่างยิ่ง คือ ท่องเที่ยวเกิดอยู่ซ้ำกว่า ๒—๓ ภพ แต่อย่างนานเพียง ๗ ชาติเป็นอย่างยิ่ง

ในกรณียากรณียสูตร พระศาสดาตรัสว่า เมื่อกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ซึ่งเป็นกิจไม่ควรทำ อันบุคคลทำเข้าแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ผู้ทำย่อมเข้าถึงอบายทุคคติ วินิบาต นิรยะ แลว่า เมื่อกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ซึ่งเป็นกรรมที่ควรทำ อันบุคคลที่ทำเข้าแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ผู้ทำย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่ก็แสดงให้เห็นแล้วว่าตายแล้วไม่สูญ

ในหนังสือประทีปแห่งเอเชีย (The Light of Asia) ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ของ เซอร์ เอ็ดวิน อาร์โนลด์ ผู้ได้รับปริญญาโททางอักษรศาสตร์และรางวัลนิวดิเกต จากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ข้อความในตอนหนึ่งมีว่า "พระ-มหาบุรุษเห็นอีกว่า . . . . เพราะความตายนั้นเป็นเพียงประหนึ่งว่า งบยอดบัญชีเป็นลูกหนี้หรือเป็นเจ้าหนี้ครั้งหนึ่งเท่านั้น (คือไม่ใช่ตายแล้วสูญ) และโดยการคำนวณซึ่งไม่มีคลาดเคลื่อน ยอดยกไปแห่งความประพฤติดีและประพฤติชั่วก็ตราไว้ในตัวเองโดยถูกต้องแน่นอนไม่ผิดแม้แต่น้อย เพื่อนับคำนวณสำหรับการดำเนินใหม่ที่เริ่มตั้งต้นอีก ซึ่งประกอบด้วยความคิดและความประพฤติที่ล่วงมาแล้ว การต่อสู้ และชัยชนะความจำอย่างเผิน ๆ และร่องรอยแห่งชีวิตหลายชาติซึ่งเหือดหายไปแล้ว"

ภิกษุศรีเทวมิตตธรรมปาละ ผู้จัดตั้งสมาคมมหาโพธิแห่งอินเดีย เมื่อใกล้จะตายได้กล่าวคำอำลาว่า "ขอให้ข้าพเจ้าตายเสียเร็ว ๆ และได้เกิดอีกทันที ข้าพ-เจ้าไม่อาจทนทานความเจ็บป่วยได้อีกแล้ว ข้าพเจ้าปรารถนาให้ได้เกิดอีกยี่สิบห้าครั้ง เพื่อจะได้ประกาศธรรมะของพระพุทธเจ้า"

จากข้อความพระไตรปิฎกที่ข้าพเจ้ายกมาและคำกล่าวของผู้รู้ดีในหลักของ—พระพุทธศาสนา คงจะทำให้ท่านเห็นแล้วว่า ในพระพุทธศาสนาของเราถือว่าวิญญาณและชาติหน้ามีจริง

ต่อจากนี้ข้าพเจ้าจะยกเหตุผลบางประการ ที่ทำให้ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าชาติหน้ามีจริง

ตามหลักทั่วไป เหตุผลย่อมเป็นของคู่กัน เมื่อมีเหตุก็มีผล และเมื่อมีผลก็ต้องมีเหตุมนุษย์เราเกิดมามีลักษณะและภาวะผิดกัน บางคนรูปร่างสวยงาม แต่บางคนกลับขี้ริ้ว บางคนเกิดในกองเงินกองทอง แต่บางคนกลับเกิดในตระกูลที่ยากจน บางคนมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด แต่บางคนกลับโง่ทึบ เหล่านี้เป็นผลที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เพราะฉะนั้นเหตุที่ก่อให้เกิดผลนี้ขึ้นจึงต้องเป็นเหตุที่เกิดในชาติก่อน ถ้าชาติก่อนไม่มี ทุกคนก็เป็นผู้บริสุทธิ์เหมือนกันหมด เราจึงควรจะได้รับผลเช่นเดียวกัน พี่น้องท้องเดียวก็ควรจะมีรูปร่างเหมือนกัน และเมื่อได้รับการอบรมเหมือนกัน ก็ควรจะมีนิสัยและสติปัญญาไม่ต่างกัน แต่ตามที่เป็นจริงลูกฝาแฝดยังมีนิสัยและสติปัญญาที่ต่างกันราวกับฟ้ากับดิน เพราะเหตุที่เราไม่เชื่อในชาติก่อนเราจึงสงสัยกันว่า ทำไมบางคนเพียรทำความดี แต่กลับได้รับความยากจนและความทุกข์ ส่วนคนที่ทำความชั่วบางคนกลับมั่งมีและได้ความสุข ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเขาได้ทำความชั่วไว้ในชาติก่อน จึงต้องรับผลแห่งความชั่วในชาตินี้ แต่เนื่องจากเขาไม่รู้กรรมเก่าของเขานั่นเอง เขาจึงได้คร่ำครวญว่าโลกนี้ไร้ความยุติธรรม เหมือนบุคคลที่กินเหล้าเมามายจนหมดสติ ไปตีศีรษะคนอื่นเข้าจึงถูกจับคุมขัง ถ้าไม่มีใครเล่าถึงความผิดให้ทราบ เมื่อฟื้นคืนสติพบตัวเองในห้องขัง เขาก็ย่อมจะร้องตะโกนว่าเขาไม่ได้ทำความผิดอะไร แต่ไฉนจึงต้องเข้ามาอยู่ในห้องขัง ส่วนบุคคลผู้ทำความชั่ว แต่ยังได้รับความสุขนั้น ก็เพราะกรรมดีของเขาในปางก่อนยังหนุนหลังอยู่ ความชั่วที่เขาทำลงจึงยังไม่มีโอกาสส่งผล ซึ่งเราเรียกกันว่า กินกรรมเก่าเหมือนคนที่ทำผิด แต่ยังไม่ถูกกฎหมายของบ้านเมืองจับตัวมาลงโทษนั่นเอง ซึ่งในธัมมบทก็มีกล่าวไว้ว่า "คนชั่วยังเห็นเป็นดีอยู่ตราบเวลาที่

ความชั่วยังไม่ให้ผล เมื่อใดความชั่วให้ผล เมื่อนั้นคนชั่วย่อมเห็นความชั่ว, คนดียังเห็นเป็นชั่วอยู่ตราบเวลาที่ความดียังไม่เป็นผล เมื่อใดความดีให้ผล เมื่อนั้นคนดีย่อมเห็นความดี" และ "คนพาลย่อมสำคัญความชั่วว่ามีรสหวาน ตราบเวลาที่ความชั่วยังไม่ให้ผล เมื่อใดความชั่วให้ผล เมื่อนั้นเขาย่อมเข้าถึงความทุกข์"

ตามพระบาลีกล่าวว่า ผู้จะเป็นพระพุทธเจ้าได้จะต้องบำเพ็ญความเพียรถึงสี่อสงไขยแสนกัปป์ นับตั้งแต่ตั้งความปรารถนา (เฉพาะพระปัญญาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นพระพุทธเจ้าของเรา ถ้าเป็นพระสัทธาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องแปดอสงไขยแสนกัปป์ และสิบหกอสงไขยแสนกัปป์ สำหรับพระสรรเพ็ชญ์พุทธเจ้า) และจะต้องปรารถนาซึ่งอัฏฐธัมสโมธาน ๘ ประการ คือ มนุสฺสตฺตํ ความเป็นมนุษย์หนึ่ง ลิงคสมฺปตฺติ บริบูรณ์ด้วยบุรุษเพศหนึ่ง เหตุ คือมีอรหัตตูปนิสสัยควรจะได้สำเร็จพระอรหัตต์หนึ่ง สตฺถารทสฺสนํ ได้พบสมเด็จพระพุทธเจ้าหนึ่ง ปพฺพชา ทรงบรรพชาเพศหนึ่ง คุณสมฺปตฺติได้คุณสมบัติมีฌานเป็นต้นหนึ่ง อธิกาโร ให้ทานอันยิ่งมีชีวิตบริจาคเป็นต้นหนึ่ง ฉนฺทตา มีความปรารถนาซึ่งพระโพธิญาณกล้าหาญหนึ่ง ซ้ำยังจะต้องมาบำเพ็ญบารมี ๓๐ คือ บารมี (อย่างปกติ) ๑๐ อุปบารมี (อย่างกลาง) ๑๐ ปรมัตถาบารมี (อย่างยิ่ง) ๑๐ ให้บริบูรณ์เต็มที่ก่อนจึงจะสำเร็จพระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณได้ ข้อความที่กล่าวนี้มิใช่จะกล่าวขึ้นเพียงเพื่อประดับเกียรติของพระพุทธองค์ ขอให้คิดดูเถิด ถ้าพระพุทธองค์ไม่ได้บำเพ็ญบารมีมาอย่างยิ่งยวดเช่นนี้แล้วไฉนจะมีพระเมตตาคุณ พระปัญญาคุณ และพระวิสุทธิคุณ ยิ่งใหญ่ถึงปานนี้ เราจะหาใครที่ไหนเล่าที่จะกล้าสละความเป็นมหาจักรพรรดิ์ สละแม้ลูกเมียและบิดาที่แสนรักแสนอาลัยออกบวช ทนรับความทุกข์ยากอย่างแสนเข็ญ เพื่อแสวงหาวิถีทางที่จะช่วยสัตว์โลกให้ได้รับความสุขอันแท้จริง ในสมัยนี้เพียงแต่เงินหนึ่งบาทเพื่อสละให้คนยาก

จนและคนที่ได้รับความทุกข์ยาก เราก็หายากเสียแล้ว และถ้าชาติก่อนไม่มี เราก็คงจะพบคนเช่นพระพุทธเจ้าบ้างในชีวิตของเรา เพราะโลกสมัยนี้เจริญกว่า ๒๕๐๐ ปีที่ล่วงมาแล้วมากนัก แต่การที่เราไม่พบ ไม่ใช่เพราะการเป็นพระพุทธเจ้า เป็นการยากที่จะต้องใช้ความพยายามอย่างแรงกล้าถึงสี่แสนอสงไขยกัปป์ดอกหรือ ?

"นักจิตวิทยาผู้หนึ่งสันนิฐานเรื่องคนตายแล้วเกิด ด้วยการยกเหตุผลเป็นต้นว่า การที่เด็กรู้ดูดนมและแสดงความพอใจไม่พอใจด้วยหัวเราะหรือร้องไห้ โดยไม่ต้องมีใครสั่งสอนเช่นนี้ แสดงว่าเด็กได้เคยผ่านการกระทำเช่นนั้นมาแล้วแต่ชาติก่อน การที่คนเราเห็นกันเข้ารู้สึกชอบพอรักใคร่กันแต่แรก แสดงว่าคนคนนั้นเคยเป็นมิตร หรือเป็นศัตรูกันมาแล้วแต่ชาติก่อน เด็กนักเรียนในชั้นหนึ่ง ๆ อาจมีความสามารถหรือพอใจในวิชาต่าง ๆ กัน นี่แสดงว่าเด็กนั้นเคยสนใจหรือชำนาญในวิชานั้นมาแล้วในชาติก่อนไม่เหมือนกัน เราไม่เคยเห็นคนบางคนมาก่อนเลย แต่บางทีพอเห็นเข้ากันึกคลับคล้ายว่าเคยเห็น แท้จริงเราอาจจะรู้จักเขามาแต่ชาติก่อน

ในหนังสือพิมพ์ต่างประเทศมีเรื่องเล่าว่า มีเด็กหญิงคนหนึ่งในอินเดียเมื่อโตขึ้นพอจำความได้ ก็ระลึกชาติได้ว่า เคยเกิดเป็นภรรยาของชายผู้หนึ่งอยู่ในตำบลซึ่งห่างจากที่เกิดใหม่มาก จำต้องขึ้นรถไฟไป เด็กคนนั้นจำได้ตลอดว่าจนว่ามีบุตรกี่คนและชื่ออะไร ญาติผู้ใหญ่ของเด็กคนนั้นต้องการพิสูจน์ความจริง จึงเชิญบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งไปด้วย ในการพาเด็กหญิงคนนั้นไปบ้านเดิม เขาให้ชี้สถานีรถไฟปลายทางเอาเอง และเมื่อขึ้นรถยนต์จากสถานีรถไฟไปลงที่บ้านเดิมอันตั้งอยู่ตรงนั้นตรงนี้ ก็ให้เด็กเป็นผู้นำทั้งสิ้น เด็กได้นำไปบ้านนั้นถูกต้อง ซึ่งมีชายชื่อนั้นเคยมีภรรยาตายไปจริง*"

* คัดจากหนังสือ "อริยสัจจคืออะไร" ของสุชีโวภิกขุ

ในเมืองไทยเราก็มีคนระลึกชาติได้หลายคน ที่ตำบลทับหลวง จังหวัดนครปฐม มีชายผู้หนึ่งสามารถเล่าได้ว่าในชาติก่อนเขามีชื่อนั้น และบอกด้วยว่าในชาติก่อนเขาถูกฟันหน้าบาก คนจึงให้เขาพาไป เขาก็พาไปถูกและเมื่อสอบสวนดูก็ปรากฏว่ามีคนชื่อนั้นและถูกฟันหน้าบากจริง ยิ่งกว่านั้นในชาตินี้เขาก็มีหน้าบากติดตัวมาแต่กำเนิดด้วย

ที่จังหวัดอุบล มีเด็กคนหนึ่งสามารถระลึกชาติได้ เขาจำชื่อได้ทั้งชื่อของพ่อแม่ และของเขาเองในชาติก่อน เขาได้ไปหาพ่อเก่าของเขาเพื่อทวงเงิน ๑,๐๐๐ บาท ที่เขาได้มาจากการขโมยควายและเอาใส่ไว้ในกระเป๋าเสื้อ พ่อของเขาจึงให้ควายมาตัวหนึ่ง เขาเล่าว่าเมื่อเขาตายไปเขาพยายามที่จะไปเข้าท้องแม่คนเดิมแต่ถูกหมาเห่า เขากลัวจึงไปเข้าท้องหญิงที่เป็นแม่ของเขาในชาตินี้

ปัญหามีว่า ทำไมคนเหล่านี้จึงระลึกชาติได้ และทำไมเราจึงระลึกชาติไม่ได้?

ตามความสังเกตของข้าพเจ้า คนที่ระลึกชาติได้เวลาที่เขาตายกับเวลาที่เขาเกิดมักจะไล่เลี่ยกัน จึงสันนิษฐานว่าคนที่ตายไป และเกิดในทันทีทันใดอาจระลึกชาติได้ เพราะในขณะนั้นดวงวิญญาณของเขายังจำเรื่องเก่า ๆ ได้บ้าง แต่การที่เราระลึกชาติไม่ได้ก็เพราะวิญญาณของพวกเราแทบทุกคนต้องท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ นานกว่าจะมาเกิดอีก จึงจำความไม่ได้ แต่การที่เราระลึกชาติไม่ได้แล้วก็บอกว่าชาติก่อนไม่มีย่อมไม่เป็นการสมเหตุผล ในนวนิยายของ H.G. Wells เรื่อง The Country of The Blind ในแผ่นดินของคนตาบอดพวกนั้น ไม่มีใครรู้จักความหมายของคำว่า "เห็น" ถ้าท่านพูดว่า "ฉันเห็นต้นไม้เขียวครึ้ม" คนพวกนั้นจะหาว่าท่านกำลังเสียจริตเพราะกล่าวคำที่ไม่เป็นภาษามนุษย์ คนตาบอดไม่ยอมเชื่อว่าต้นไม้มีโดยเหตุที่เขาไม่เคยเห็นฉันใด บางคนก็ไม่ยอมเชื่อว่าชาติก่อนมี เพราะเขาไม่อาจระลึกชาติได้ฉันนั้น

พระพุทธเจ้าของเราทรงระลึกชาติได้ แต่การระลึกชาติของพระองค์ผิดกับบุคคลที่กล่าวมาแล้ว บุคคลเหล่านั้นระลึกชาติได้ก็โดยการบังเอิญ และระลึกได้เพียงชาติของตนชาติเดียวอย่างคลุมเครือ พระบรมศาสดาของเราระลึกชาติได้โดยอาศัยญาณที่เรียกว่า บุพเพนิวาสานุสสติญาณ สามารถระลึกได้ทุกชาติทั้งของพระองค์และผู้อื่น และระลึกได้ถึงเหตุการณ์ในชีวิตทั้งหมดอย่างตลอดปลอดโปร่ง เหมือนบุคคลผู้ออกจากบ้านของตนไปสู่บ้านหนึ่ง และจากบ้านหนึ่งไปสู่อีกบ้าน แม้จะกี่บ้านก็ตาม ก็อาจจะระลึกได้ว่าตนได้ไปสู่บ้านไหนบ้าง และในบ้านนั้นตนได้พูด ได้นั่ง ได้ยืน ได้ทำอย่างนั้น ๆ ในพระสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสเล่าเรื่องในชาติก่อนของพระองค์และผู้อื่นให้พุทธบริษัทฟังมากมาย ทั้งยังใช้เรื่องในชาติก่อนนี้เป็นการแก้ความกินแหนงแคลงใจของหมู่สาวกได้ เช่น เมื่อพระองค์ทรงตั้งพระสารีบุตรและพระมหาโมคัลลานะเป็นอัครสาวก ภิกษุทั้งหลายต่างก็แสดงความไม่พอใจกล่าวหาว่าพระพุทธองค์ลำเอียง เพราะพระสารีบุตร และพระมหาโมคัลลานะบวชทีหลังพระเบ็ญจวัคคีย์ พระยศและพระอื่น ๆ อีกมาก ไฉนจึงได้รับการแต่งตั้งถึงเพียงนั้น พระพุทธองค์จึงได้ตรัสเล่าให้ฟังว่า ในชาติก่อนพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะได้ทำบุญกับพระองค์ และได้อธิษฐานขอให้ได้เกิดมาเป็นอัครสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอัญญาโกณฑัญญะอธิษฐานเพียงสำเร็จพระอรหันต์เป็นองค์แรกเท่านั้น คงไม่มีผู้ใดกล้ากล่าวว่า พระพุทธองค์ใช้เรื่องในชาติก่อนที่ไม่อาจล่วงรู้ได้มาหลอกให้สาวกเชื่อในเมื่อพระพุทธองค์ทรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ปานนั้น

ข้าพเจ้าคิดว่า คงมีผู้อ่านอีกมากคนที่ไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าทรงระลึกชาติได้ เพราะดูเป็นการเหลือวิสัยและขัดต่อเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์ ความคิดเช่นนี้มิใช่อะไร นอกจากความเจริญของโลกในทางวัตถุได้ทำให้จิตใจของมนุษย์เราอ่อนแอ แสวง

หาความสุขจากวัตถุด้วยความมัวเมาเพลิดเพลิน จนมองไม่เห็นอิทธิพลอันยิ่งใหญ่ของจิตใจ คนในสมัยก่อนเอาใจใส่ในเรื่องจิตใจกันมาก ถึงกับยอมสละลูกเมียบ้านช่องและทรัพย์สมบัติออกไปหาความสงบตามโคนไม้และในถ้ำ เพราะเชื่อว่าจิตใจที่สงบจะนำมาซึ่งความสุขและอำนาจ ในสมัยนี้เมื่อเราต้องการความสุข เราก็พากันไปโรงหนังโรงละคร คงไม่มีใครศรัทธาพอที่จะมานั่งขัดสมาธิระงับนิวรณ์ เพื่อให้จิตใจมีความสุข เพราะความคิดของเรานั้นดูจะเป็นการเพิ่มความทุกข์ทรมานให้มากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ดวงใจที่ไม่ได้รับการอบรมของเราจึงอ่อนแอดังจะเห็นได้ว่า แม้แต่จะทำใจของเราให้ว่างเปล่าจากอารมณ์และความคิดใด ๆ เพียงหนึ่งนาทีก็ยากเสียแล้ว จิตใจของเรามีอิทธิพลอย่างไร ขอให้เราดูบุคคลผู้มีดวงใจสมาธิ เราจะเห็นว่าเขาเป็นคนสุภาพสงบเสงี่ยม มีใจเยือกเย็นและเข้มแข็ง ตลอดจนมีสติปัญญาอันเฉียบแหลม ผิดกับคนที่มีดวงใจฟุ้งซ่านไม่ได้รับการอบรมมากนัก มหาตมคานธีเป็นผู้ที่มีสมาธิมั่นคงมากถึงกับกำหนดเวลาหลับและตื่นได้ คราวหนึ่งท่านนั่งมาในรถยนต์รถคว่ำ ท่านกระเด็นออกมานอกรถและยังเงียบอยู่ ทุกคนตกใจคิดว่าท่านคงได้รับบาดเจ็บสาหัส ต่างพากันไปดูปรากฏว่าท่านยังนอนหลับอย่างสบายเหมือนมิได้มีอะไรเกิดขึ้น นี่มิใช่ลักษณะของคนขี้เซา แต่เป็นลักษณะของบุคคลที่มีน้ำใจเข้มแข็งอาจกำหนดเวลาตื่นของตนได้ และเราคงจะได้ยินถึงเรื่องราวของพวกโยคีในอินเดีย ที่สามารถใช้อำนาจจิตบังคับร่างกายทำการที่น่าพิศวงเช่นสามารถนอนนั่งอยู่บนเหล็กแหลมได้ตั้ง ๗–๘ วัน โดยไม่มีอันตราย เอาเหล็กแหลมแทงคอได้จนมิดโดยเลือดไม่ออกเลย เดินย่ำเล่นบนไฟที่ลุกโชนโดยไม่ร้อน ดื่มยาพิษได้ตั้งถ้วยแก้วโดยไม่เป็นอันตรายอย่างใด เคี้ยวแก้วให้แตกละเอียดกลืนกินเข้าไปได้โดยไม่รู้สึกเจ็บปวด ยอมให้ฝังตัวลงในหลุมแล้วกลบไว้ตั้งเดือนสองเดือนโดยไม่ถึงแก่ความตาย รัสปูตินมหาเถรอุบาทว์ เป็นผู้เลื่องชื่อในทาง

สกดจิตจนทำให้ราชวงศ์โรมานอฟของรัสเซียปั่นป่วน เขาสามารถสกดดวงจิตของหญิงทุกคนให้หลงรักเขา ยอมพลีพรหมจรรย์ให้เขา และกล้าพอที่จะจูบแม้แต่ฝุ่นที่รอยเท้าของเขาได้เหยียบย่างไป ผู้ใดที่คิดฆ่าเขามักจะถูกอำนาจจิตของเขาบังคับให้เปิดเผยความลับ และถูกเขาฆ่าก่อน ก็ดวงใจของคนทุศีลยังมีอำนาจถึงปานนี้ ดวงใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทรงบรรลุญาณชั้นสูงสุด ซ้ำยังเป็นดวงใจที่สะอาดบริสุทธิ์เหนือกิเลสอาสวะทั้งหลาย จะไม่ยิ่งใหญ่กว่าคนธรรมดาสามัญจนสามารถระลึกชาติได้เทียวหรือ ?

เมื่อเราเอาใจใส่แต่ทางวัตถุ ดวงใจของเราก็จะอ่อนแอหมดอำนาจลง ในอนาคตอีก ๓—๔ ร้อยปีมนุษย์คงจะไม่เชื่อว่า เรื่องของรัสปูตินเป็นความจริง เขาคงคิดว่าเป็นนิยายที่แต่งขึ้นเพื่อความเพลิดเพลินมากกว่า นั่นก็เช่นเดียวกันกับคนสมัยนี้ที่ไม่ยอมเชื่อเรื่องการระลึกชาติ และเรื่องปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่มีจริงในสมัยนั้น แต่เราก็ควรดีใจที่ลูกหลานของเราจะไม่โชคร้ายถึงเพียงนั้น เพราะชาวตะวันตกกำลังสนใจค้นคว้าในเรื่องอิทธิพลของจิตใจ ได้เขียนตำราเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้หลายเล่ม และถึงกับตั้งเป็นสมาคมแสวงหาความรู้เกี่ยวกับดวงจิต (Society of Physical Reserch)

ท่านสุชีโว ภิกขุ ได้กล่าวในปาฐกถาเรื่อง "พระพุทธศาสนา" ของท่านว่า "ปรัชญาที่นับว่าสูงสุดคือปรัชญาที่พิสูจน์ทดลองให้เห็นไม่ได้ ต้องอาศัยการเก็งความจริง (Speculation) เป็นแต่เขาใช้วิธีเก็งความจริงอย่างมีหลักเกณฑ์ ที่เรียกว่าการเก็งความจริงทางตรรกวิทยา (Logical Speculation) พวกที่มักจะพูดว่า ขัดต่อเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์จึงควรจะเข้าใจว่า เรื่องของวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องที่เกี่ยวแก่วัตถุ ความร้อน แสงและเสียง เพราะฉะนั้นจะนำมาพิสูจน์ในเรื่องผี วิญญาณ การระลึกชาติและปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวแก่จิตใจไม่ได้ หนังสือพิมพ์สยามสมัยในคอลัมน์

ไม่น่าเชื่อ ได้เล่าว่า "คืนวันหนึ่งปลายเดือนมีนาคม ๒๔๙๒ เวลา ๒๒.๐๐ น. คุณเอื้อ จารุจินดา อัยการจังหวัดกระบี่ยิงกวางตัวหนึ่งที่บ้านทุ่งปรือ ตำบลห้วยยูง อำเภอเมืองกระบี่ อย่างรู้สึกว่าถูกถนัดมือ พอเห็นกวางล้มก็เข้าไปดูกวางกลับลุกโจนหนีไปต่อหน้า คุณเอื้อพยายามตามกวางตัวนั้นต่อไป โดยพักบ้างตามบ้าง วนเวียนอยู่ในป่าตลอดคืน จนกระทั่งบ่าย ๑๕.๐๐ น. วันรุ่งขึ้นจึงได้มีโอกาสยิงกวางตัวนั้นอีกนัดหนึ่ง ก่อนเสียงปืนดังและกวางจะล้ม ปรากฏเสียงร้องดังอย่างประหลาดทำลายความเงียบขึ้น ทุกคนที่อยู่ได้ยินทั่วถึงกัน คุณเอื้อถลันเข้าไปถึงตัวกวาง ปรากฏว่ามันตายนานแล้วเพราะลำตัวและขาทั้งสี่แข็งทื่อ เหยียดตรงเย็นชืดทั้งตามรอยแผลที่ถูกยิงก็มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มออกมาแทนเลือด ซึ่งแสดงว่ากวางตัวนั้นเริ่มจะเน่าแล้ว พรานที่ไปด้วยบอกว่าเป็นเพราะผีป่าปีนี้แรง และได้สำแดงเดชเข้าสิงอยู่ในร่างกวางตัวนั้น ซึ่งความจริงได้ตายตั้งแต่ถูกกระสุนนัดแรกของคุณเอื้อเป็นเวลาตั้ง ๑๗ ชั่วโมงมาแล้ว" เรื่องนี้ถ้าพูดตามหลักวิทยาศาสตร์ก็เป็นเรื่องที่เหลวไหล เพราะสัตว์ที่ถูกยิงตายแล้วจะกลับลุกขึ้นวิ่งอีกได้นั้นเป็นไปไม่ได้ แต่เมื่อเราไม่อาจใช้ไม้บรรทัดวัดความร้อนหนาวของอากาศได้ฉันใด เราก็ไม่อาจใช้ความรู้และเครื่องมือในทางวิทยาศาสตร์หาความจริงในเรื่องเหล่านี้ได้ฉันนั้น แต่เมื่อนักวิทยาศาสตร์พิสูจน์หาความจริงไม่ได้ ก็เลยบอกว่าวิญญาณและปฏิหาริย์เป็นของเหลวไหล

ข้าพเจ้าขอคัดข้อความเรื่อง "พรหมจรรย์คืออะไร ?" ของพระอริยคุณาธาร เพื่อแสดงให้เห็นว่า เราจะเชื่อเพียงสิ่งที่เราเห็นด้วยตาเท่านั้นยังไม่ได้

"โลกพิภพที่เราอาศัยอยู่นี้กว้างใหญ่ไพศาล สัตว์ในโลกพิภพก็มีมากมายหลายหลาก แม้ภายในอากาศปลอดโปร่ง ๆ นั้นเอง นักวิทยาศาสตร์ใช้กล้องจุลทัศน์ส่องดู ก็พบว่ามีจุลินทรีย์เต็มอยู่ เมื่อเป็นดังนี้การที่เราจะเชื่อถือเท่าที่ตาเห็นจึงเป็นการ

ขึ้นไป เพราะสิ่งที่มีจริงจะเล็กละเอียดเกินกว่าสายตาของเราก็มีอยู่เช่นจุลินทรีย์เป็นตัวอย่าง สัตว์ในอบายภูมิ ท่านว่าเป็นกำเนิดกรรม ไม่มีพืชและอุตุประกอบขึ้นเป็นตัวอย่างมนุษย์และดิรัจฉาน มีแต่กรรมกับวิญญาณเท่านั้น จึงเรียกว่า พวกอทิสสมานกาย คือมีกายไม่เป็นวิสัยแห่งตาเนื้อ แต่เป็นวิสัยแห่งตาทิพย์ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเล็กละเอียดกว่าจุลินทรีย์และไวรัส เพราะจุลินทรีย์และไวรัสมีตัวประกอบขึ้นด้วยพืชและอุตุซึ่งอาจสัมผัสได้ เป็นพวกทัสสนวิสัย คืออาจเห็นได้ด้วยตาเนื้อ (ในเมื่อส่องดูด้วยกล้องจุลทัศน์) ยิ่งพวกเทวดาพรหมด้วยแล้วยิ่งละเอียดมากขึ้นไปอีก เพราะพวกนี้เป็นกำเนิดทิพย์แท้ทั้งไม่มีพืชและอุตุประกอบขึ้นเป็นตัว อัตตภาพของเขาสำเร็จด้วยใจนึก ไม่ใช่ด้วยวิสัยแห่งตาเนื้อจะเห็นได้ เป็นวิสัยแห่งตาทิพย์ โดยเฉพาะเมื่อเรายังไม่มีตาทิพย์พอที่จะเห็นสิ่งเหล่านี้ได้ เราจะด่วนปฏิเสธว่าไม่มีจริงนั้นหาสมควรไม่ ก็ตาทิพย์เป็นสิ่งอาจสร้างขึ้นได้ด้วยสมาธิวิธีทางพระพุทธศาสนา ลอกผ้าบังตาออกแล้วก็จะเป็นคนตาดีมีทั้งตานอกตาในเห็นทั้งของหยาบและละเอียด ถ้าเรามีตาทิพย์ขึ้นแล้วไม่เห็นมีพวกกายทิพย์ตามตำราว่าไว้ เราปฏิเสธว่าไม่มีจริงเช่นนี้ย่อมเป็นการสมควรแท้ พุทธ - ศาสนิกทั้งบรรพชิตทั้งคฤหัสถ์ที่เป็นนักศึกษาแท้ ได้ทำการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีปลูกสร้างตาทิพย์ย่อมรับรองต้องกันว่า มีพวกกำเนิดกรรมและกำเนิดทิพย์ดังกล่าวแล้ว ทั้งสามารถทำการสื่อสารสนทนาปราศรัยรู้เรื่องกันได้ดี ๆ ด้วย ธรรมชาติจิตใจเป็นสิ่งสามารถรู้เห็นอะไร ๆ ได้เกินวิสัยสามัญมนุษย์เป็นอันมาก ถ้าทำการฝึกอบรมอย่างดีโดยวิธีแยบคาย แต่มนุษย์ทั้งหลายไม่ค่อยเชื่อความสามารถของจิตใจ จึงเมินเฉยเสียไม่เอาธุระฝึกฝนจริงจัง จึงเป็นผ้าฟางทั้ง ๆ ที่มีตาอยู่เช่นนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงศึกอบรมจิตใจจริงจังจนมีพระเนตรหลายชั้น คือ พระเนตรเนื้อ พระเนตรทิพย์ พระเนตรปัญญาหรือปรีชาญาณ พุทธจักษุและสมันตจักษุ จึงทรงสามารถทอด

พระเนตรเห็นภูมิเป็นที่เสวยผลกรรมแห่งสัตว์ถูกต้องถี่ถ้วน มีพระพุทธดำรัสถึงภูมิกำเนิดต่าง ๆ ไว้มาก ทั้งฝ่ายสุคติภูมิทั้งฝ่ายทุคคติภูมิ แต่ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะยกมาอ้างโดยเกรงถูกกล่าวหาว่าอ้างตำราอวดตู้กะเก เชื่อว่าท่านพุทธศาสนิกชนได้ผ่านพบกันอยู่มากแล้ว ถ้าท่านพุทธศาสนิกชนอยากพิสูจน์ความจริงเรื่องนี้ ต้องปลูกสร้างตาทิพย์ขึ้นเสียก่อน เพราะทิพย์กายและอทิสสมานกายมิใช่วิสัยแห่งตรรก ที่เราจะสามารถพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลธรรมดา แต่เป็นวิสัยแห่งญาณคือ ตาทิพย์จะพึงพิสูจน์"

ถ้าข้อความที่ข้าพเจ้าเขียนมาทั้งหมดนี้ยังไม่อาจทำให้ท่านเชื่อว่า ชาติหน้ามีจริงได้ ข้าพเจ้าก็จนใจแต่บางทีความเห็นของหลวงวิจิตรวาทการที่ยกมานี้จะเป็นทางพิจารณาได้กระมัง "... ข้าพเจ้ามีความเห็นและเชื่ออย่างแน่วแน่ว่า มนุษย์เราตายแล้วกลับมาเกิดใหม่ จนกว่าจะได้ทำใช้หนี้ของตนให้หมดสิ้น คำว่าหนี้ในที่นี้ ข้าพเจ้าหมายถึงการทำดีใช้ความผิดของตนที่ทำมาแล้วในครั้งก่อน ๆ อย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง ก็ต้องทำความดีให้พอใช้หนี้ธรรมชาติอีกด้วย ..."

บัดนี้เราได้มาถึงปัญหาสำคัญที่ยากยิ่งต่อการพิสูจน์ นั่นคือปัญหาที่ว่าสวรรค์และนรกมีจริงหรือไม่ และถ้ามีอยู่ที่ไหน ?

ข้าพเจ้าเองเชื่อแน่ว่ามี และไม่ใช่อยู่ที่อกหรือที่ใจตามที่คนทั่วไปพูดกันว่า "สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ" แต่เพื่อมิให้ท่านกล่าวได้ว่าข้าพเจ้าเป็นคนคร่ำครึเชื่อในสิ่งที่โบราณเอาไว้หลอกคนโง่ ข้าพเจ้าขอยกคำกล่าวของท่านผู้หนึ่งซึ่งได้ปริญญาดุษฎีบัณฑิตจากต่างประเทศที่แสดงให้เห็นว่าท่านเองก็ย่อมเชื่อว่ามี "... สังเกตเห็นว่าในยุคหลัง ๆ นี้ มีอุบาสกบางท่านที่ฉันเคยสนทนาธรรมด้วยนั้นเข้าใจโดยสุจริตว่านรกและสวรรค์เป็นของอยู่ในโลกเรานี่เอง บางทีชี้แจงว่าการตกนรกก็คือการต้องขัง

ในเรือนจำ หรือสถานที่คุมขังนั่นเอง ขึ้นสวรรค์ก็คือเสวยสุขนานาประการ ดูคล้าย ๆ จะปฏิเสธเรื่องนรกสวรรค์ตามที่เข้าใจกันในครั้งก่อน และไม่ยืนยันในเหตุผลแห่งความดีความชั่วที่ทำในชาตินี้จะส่งผลในชาติหน้า ตลอดจนการตายไปแล้วจะเกิดใหม่หรือไม่ ก็กล่าวโดยมีเงื่อนไขเป็นเลสนัย แม้ทั้งจะมีข้อความอยู่ในพระไตรปิฎก ถ้ามองไม่เห็นด้วยตาก็มักจะเหมาให้อรรถกถาจารย์เป็นผู้รับผิดชอบไปว่าแต่งอธิบายขึ้น ในฐานะที่ฉันเป็นพุทธศาสนิกชนผู้หนึ่งรู้สึกหนักใจ เพราะเห็นว่า ถ้าปล่อยให้มีความเข้าใจเช่นนี้มากขึ้นแล้ว บวรพุทธศาสนาของเราก็จะกลายเป็นเพียงลัทธิปรัชญาเท่านั้น น่าจะต้องรีบป้องกันความเข้าใจผิดไว้เสียแต่เนิ่นๆ" และ "ถ้าศาสนิกชนของศาสนาใดปฏิเสธไม่ยอมเชื่อในเรื่องเหตุผล แห่งความดีหรือความชั่วที่ทำในชาตินี้ว่าบันดาลให้เกิดผลเมื่อตายไปแล้ว หรือในชาติหน้าได้ ศาสนาก็จะเสื่อมลงผลที่สุดก็จะเกิดมีพวกถือความคิดอิสระ (Librepenseur) มากขึ้น ผลร้ายของสังคมจะมีอย่างไร ให้พิจารณาดูตัวอย่างในประเทศนั้น ๆ เถิด แต่เคราะห์ดีสำหรับประเทศไทยที่อาจกล่าวได้ว่าเวลานี้ประชาชนที่ทำบุญนั้นมีเกือบร้อยละ ๙๙ ที่ยังเชื่อและหวังผลแก่กุศลที่ตนได้ทำในชาตินี้ เพื่อแสวงหาความสุขในชาติหน้า คือยังเคร่งในคำสั่งสอนอันแท้จริงของพระพุทธศาสนา และถ้าความเข้าใจผิดแพร่หลายออกไป โดยคติที่ไม่กล้ายืนยันผลกุศลที่จะส่งให้เมื่อตายไปแล้วฉันอยากจะตั้งปัญหาว่า การทำบุญจะมากขึ้นหรือคงที่หรือน้อยลง และเมื่อเป็นเช่นนั้นศีลธรรมแห่งสังคมจะเป็นอย่างไร ?"

ท่านผู้อ่านบางคนคงจะได้ยินเรื่องมีผู้ตายไป ๒ - ๓ วันแล้วฟื้นขึ้นมาอีก พร้อมทั้งเล่าว่าได้ไปนรกพบใครต่อใคร ข้าพเจ้าเองได้ฟังมามาก ผู้ที่เล่านี้บางคนก็เป็นพระเป็นอุบาสกผู้ทรงศีล และบางคนก็ยกมือท่วมหัวสบถสาบานเล่า จึงไม่มีปัญหาว่าเขาพูดเท็จ ปัญหาอยู่ที่ว่า บางคนกล่าวว่านั่นเป็นเรื่องความคิดฝันในระหว่างสลบที่เกิดจากดวงใจภาคอนุสสติ หรือจิตใต้สำนึก (Subconscious mind) ตามธรรมดาเรื่อง

ราวที่จะผ่านเข้ามาในจิตภาคอนุสสติ จะต้องผ่านความคิดนึกของจิตสำนึก (Conseious mind) มาแล้ว คนเราจะฝันอะไรก็มักจะนึกคิดผูกพันในเรื่องนั้นมาแล้ว ก็บุคคลเหล่านี้ในชีวิตไม่เคยคิดถึงเรื่องนี้เลย บางคนก็ไม่มีใจเชื่อด้วยซ้ำไป แต่ทำไมเขาจึงฝันเห็นเหตุการณ์เหล่านี้ได้ ถ้าหากนั่นไม่ใช่ความจริง และทำไมผู้ที่สลบเป็นเวลา ๒—๓ วัน จึงพบแต่เหตุการณ์เช่นนี้แทบทุกคน ถ้าเป็นการฝันธรรมดาก็ย่อมจะฝันเรื่องเหลวไหลอื่น ๆ บ้าง อีกประการหนึ่งเรื่องราวที่เขาเล่าก็คล้ายคลึงกัน คือ ไปพบปะคนที่รู้จักและพบนายนิรยบาล ซึ่งเมื่อเปิดบัญชีดูเห็นว่าผิดตัวก็ส่งกลับ ทำไมจึงไม่มีผู้ฝันว่าได้ไปสวรรค์บ้าง และถ้าจะว่าเป็นความคิดฝันแล้ว เขาก็ควรจะฝันถึงสวรรค์มากกว่า เพราะบุคคลย่อมนึกถึงความสุขความรื่นรมย์มากกว่าความทุกข์ทรมาน ในขณะที่มีชีวิตอยู่หรือขณะที่เกือบตาย ใคร ๆ ก็อยากไปสวรรค์ คงไม่มีใครคิดอยากไปนรกเป็นแน่ที่ไม่มีใครฝันว่าได้ไปสวรรค์ เห็นจะเป็นเพราะพนักงานผู้มีหน้าที่นำคนไปนรกต้องทำงานเหน็ดเหนื่อย เพราะคนในโลกนี้ทำบาปกันมากจึงต้องตกนรกมาก เล่นเอาพนักงานจำไขว้เขวผิดคน ไม่เหมือนกับพนักงานสวรรค์ที่ไม่ต้องทำงานหนักและมีความจำดี เลยไม่ใคร่เชิญใครผิดตัวกระมัง

ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ วิมานวัตถุ ซึ่งเล่าเรื่องเปรต เทพบุตร เทพธิดา ผู้ได้วิมานและในอนุปุพพีกถา ซึ่งทรงแสดงแก่บุคคลผู้มีอัธยาศัยพอกับอริยผล ก็แสดงให้เห็นว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สวรรค์ นรก เปรต มีจริง แต่ไม่ได้แสดงว่าอยู่ที่ไหน พระอาจารย์ชั้นหลังมาเข้าใจเอาเองว่าสวรรค์อยู่เบื้องบน นรกและเปรตอยู่เบื้องใต้จากเมืองมนุษย์ พระอมรมุนี ป. ๙ วัดโสมนัสวิหารกล่าวว่า "ถ้าเราเชื่อว่ากายทิพย์มี อาทิสสมานกายคือผู้มีกายไม่ปรากฏให้เห็นด้วยตาเนื้อมีอยู่แล้ว ชาวสวรรค์ ชาวนรก ชาวเปรต ก็มีอยู่ในเมืองมนุษย์นี่เอง แต่คน

ธรรมดามองไม่เห็น" ข้าพเจ้าอยากจะขอฝากความคิดเห็นส่วนตัวไว้บ้าง ขอท่านผู้รู้อย่าได้หัวเราะเยาะข้าพเจ้าเลย ข้าพเจ้าเคยอ่าน สุขาวดีวยูหสูตร อันเป็นพระสูตรของนิกายมหายานที่ท่านสุชีโว ภิกขุ แปลมาจากภาษาสํสกฤตนำลงในธรรมจักษุ มีความที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่พระสารีบุตรว่า "ดูก่อน สารีบุตร! ในทิศาภาคเบื้องตะวันตก นับแต่พุทธเกษตรนี้ไปแสนโกฏิพุทธเกษตร มีโลกธาตุหนึ่งนามว่าสุขาวดี อันเป็นที่ประทับอยู่แห่งพระอมิตายุตถาคตอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า สารีบุตรเอย! สัตว์ทั้งหลายในโลกธาตุนั้นไม่มีทุกข์กายทุกข์ใจเลย มีแต่เหตุแห่งสุขอันหาประมาณมิได้อย่างเดียว" และเมื่อมาคิดถึงความจริงในทางดาราศาสตร์ที่ว่า โลกเป็นดาวดวงหนึ่งในจำนวนมหึมาแห่งสากลจักรวาล ในดวงดาวอื่น ๆ นั้น นักดาราศาสตร์เชื่อว่าบางดวงก็มีคนอยู่เช่นในโลกเรานี้ เพราะฉะนั้นเขาจึงพยายามคิดค้นเครื่องมือที่จะพาเข้าไปสู่ดวงดาวอื่นให้ได้ โดยเฉพาะโลกพระอังคารซึ่งอยู่ใกล้โลกเราเขากล่าวว่าคนในโลกนี้มีรูปร่างเป็นเส้นยาว ๆ คล้ายปลาหมึก เวลาจะไปไหนก็ปลิวไปคล้ายเหาะเพราะความดึงดูด (Force of Gravity) ของโลกพระอังคารน้อยกว่าในโลกของเรามาก จากพระสูตรนั้นกับความจริงในทางดาราศาสตร์ทำให้ข้าพเจ้าเคยมองดูดาวที่ส่องแสงระยิบระยับในท้องฟ้า พร้อมกับรำพึงว่า นี่กระมังฉกามพจรสวรรค์และพรหมโลก นักดาราศาสตร์กล่าวว่า ในดาวบางดวงมีแต่เงินทอง และเพชรนิลจินดา ก็เห็นจะพอเข้ากันได้กับสวรรค์ของเราที่ปราสาท ถนนหนทาง ประดับแต่มณีมีค่า การที่นักวิทยาศาสตร์ไม่อาจจะใช้เครื่องมือไปยังดาวดวงอื่นได้ ก็ตรงกับสวรรค์ไม่อาจจะไปได้ด้วยความมั่งคั่งของบุคคล แต่จะไปได้ด้วยวิญญาณที่มีคุณความดีเท่านั้น ในทางศาสนาพรหมณ์เขาก็เชื่อว่า ทางช้างเผือกที่พาดขอบฟ้าในยามราตรีนั้นคือ แม่พระคงคาสวรรค์ ผู้ใดมีความดีพอจะไปเกิดในสวรรค์ก็จะเกิดดอกบัวขึ้นในแม่พระคงคา ดอกบัวนั้นจะงอกงามขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อใกล้กำหนดผู้นั้นจะมาเกิดในสวรรค์

เมื่อผู้นั้นตายลงก็จะเกิดเป็นเทพบุตรเทพธิดาออกมาจากดอกบัวนั้น ส่วนศาสนาเรากล่าวว่า เทวดาเกิดโดยอุปปัตติ ข้าพเจ้าได้ฟังผู้ที่เคยนำดวงวิญญาณออกจากร่างเพื่อไปชมสวรรค์และนรก เขาเล่าว่าในขณะที่ไปพบแต่อากาศและความมืดอันเวิ้งว้าง บางทีก็แลเห็นฟ้าแลบแปลบปลาบ เป็นเวลานานกว่าจะถึงสวรรค์และนรก ข้าพเจ้าคิดว่านั่นคงจะเป็นบรรยากาศที่ล้อมรอบโลก เหตุนี้ทำให้ข้าพเจ้าคิดว่า สวรรค์และนรกมิได้อยู่ในโลกเรานี้ แต่อยู่นอกโลกซึ่งอาจจะเป็นดวงดาวที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันในท้องฟ้า

อาจจะมีผู้สงสัยว่าถ้าสวรรค์และนรกมีจริง ญาติพี่น้องและมิตรสหายของเราที่ตายไปเหตุใดจึงไม่มีมาบอกให้เราทราบบ้าง เรื่องนี้ขอให้ท่านอ่านข้อความที่ข้าพเจ้าคัดมาจากปาฐกถาเรื่อง "ของดีในพระไตรปิฎก" ของพระมหาสาย ตุลโย ป. ๙ วัดบวรมงคล

"ถ้าเมื่อคนเราประพฤติตามในกุศลกรรมบถ ตายไปแล้วได้เกิดในสวรรค์ ก็น่าจะกลับมาบอกญาติมารดาบิดาของตนบ้าง ตายแล้วเงียบ ๆ เพราะเหตุใด เพราะในสวรรค์นั้นท่านว่าเพียบพร้อมไปด้วยความสุขสมบูรณ์ ด้วยสมบัติล้วนแต่เป็นทิพย์ทั้งนั้น — โภชนาหารก็เป็นทิพย์ เครื่องนุ่งห่มก็เป็นทิพย์ กามก็ทิพย์ ตามธรรมดาคนที่ไม่มีความสุขสบาย เมื่อมาได้มีความสุขสบายแล้วย่อมเพลิดเพลินเคลิบเคลิ้มทำให้หลงลืมได้ไม่นึกถึงคนที่ควรนึกเป็นต้น ท่านเปรียบไว้ว่าเหมือนคนที่เคยอยู่ในสถานที่คับแคบไม่รื่นรมย์ ปราศจากความเจริญ เช่นในชนบทเป็นต้น เมื่อผู้นั้นได้เข้ามาอยู่ในเมืองหลวงอันรื่นรมย์น่าอยู่ เช่นได้อยู่ในปราสาทราชวังบำรุงบำเรอให้ได้รับความสุขเพลิดเพลิน ผู้นั้นย่อมเคลิบเคลิ้มเพลินในความสุข เป็นเหตุให้ลืมญาติมิตรบิดามารดาของตน และมีใครบ้างเมื่อได้รับความสุขเพลิดเพลินเช่นนั้นแล้ว ปรารถนาจะกลับไปในสถานที่ที่ตนเคยอยู่มาก่อนซึ่งปราศจากความสุขเพลิดเพลิน ไม่มีเลย ข้อนี้ฉันใด คน

ที่ตายจากมนุษย์โลกอันเปรียบด้วยสถานที่คับแคบขาดแคลนไม่รื่นรมย์ปราศจากความสุขเพลิดเพลิน แล้วไปเกิดในสวรรค์อันเพียบพร้อมด้วยความสุขน่าเพลิดเพลินเจริญใจนานาประการ ย่อมไม่ปรารถนาที่จะมาในสถานที่เดิมซึ่งตนรู้ว่าไม่น่าอยู่ ไม่น่ารื่นรมย์เลยฉันนั้น ด้วยเหตุนี้เองคนที่ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ ย่อมไม่ปรารถนามาสู่โลกมนุษย์ที่ตนเคยอยู่และรู้รสมาแล้ว อีกประการหนึ่งระยะเวลาในสวรรค์กับระยะเวลาในมนุษย์ต่างกันมาก พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอุโบสถสูตรพระไตรปิฎก เล่ม ๒๓ ว่า ๑๐๐ ปีของมนุษย์จึงเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ดังนี้ สมมติว่าผู้ตายได้ไปเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพียง ๒ คืน ๒ วัน แต่เวลาในมนุษย์ก็ล่วงเลยไปถึง ๒๐๐ ปีเสียแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้ผู้ตายได้ไปเกิดในสวรรค์ จะมาบอกญาติมิตรบิดามารดาของตนก็คงไม่พบ เพราะญาติมิตรบิดามารดาเหล่านั้นตายไปเสียก่อนแล้ว และไม่อาจทราบได้ว่าไปเกิดในที่ไหนอีก เพราะฉะนั้นคนที่ตายไปแล้วเกิดในสวรรค์จึงมาบอกใคร ๆ ไม่ได้ และด้วยเหตุที่โลกมนุษย์นี้ไม่เจริญใจของเทวดาทั้งหลาย ด้วยเหม็นสาบกลิ่นมนุษย์ เพราะมนุษย์มีกายหยาบ มีอาหารหยาบ ท่านว่าเมื่อเทวดามาใกล้มนุษย์โลกในรัศมี ๑๐๐ โยชน์ ก็เหม็นสาบสะอิดสะเอียนทนไม่ไหว จึงไม่ปรารถนาจะมาในมนุษย์โลกอีกเลย นี่เป็นอุปมาที่แสดงให้เห็นว่า คนตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ไม่กลับมาบอกใคร ๆ ได้ตามความประสงค์ของเรา

ส่วนที่ว่าคนตายแล้วไปเกิดในนรก ไม่อาจกลับมาบอกญาติมิตรบิดามารดาของตนได้ ท่านก็ให้เหตุผลเปรียบเทียบให้เห็นด้วยอุปมา คนบางคนที่ออกจากบ้านเรือนของตนแล้ว ไปทำผิดกฎหมายบ้านเมืองอย่างร้ายแรง ถูกเจ้าหน้าที่จับได้เอาตัวไปลงโทษ ตัดสินจำขังหรือประหารชีวิต เมื่อถูกขังลงโทษหรือประหารชีวิตแล้ว ย่อมไม่อาจมาบอกญาติมิตรบิดามารดาของตนที่บ้านด้วยตนเองฉันใด คนที่ประพฤติอกุศล

กรรมบถ ๑๐ ประการ มีทำลายชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไปเป็นต้น ทำชั่วเสียหายต่าง ๆ ในเวลาที่เป็นมนุษย์จนชิน ไม่มีหิริ โอตตัปปะ ละอายใจก็ฉันนั้น เมื่อตายไปแล้วต้องถูกนายนิรยบาลลงโทษตามสมควรแก่ความผิด เมื่อถูกนายนิรยบาลลงโทษแล้ว ย่อมไม่สามารถมาบอกแก่ญาติมิตรของตนได้ว่า ตนต้องหมกไหม้อยู่ในนรก เสวยทุกขเวทนาแสนสาหัส เพราะเมื่อเป็นมนุษย์ได้ทำความผิด ความชั่ว ประพฤติอกุศลกรรมบถอย่างนั้น ๆ ขอให้ท่านทั้งหลายจงจำกันไว้ อย่าได้ประมาทหลงลืมรีบเร่งทำบุญสร้างกุศลไว้เถิด ดังนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้คนที่ถูกลงโทษในนรกย่อมไม่มีโอกาสที่จะมาบอกข่าวกันได้ เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ได้ข่าวว่าผู้นั้นตายแล้วไปตกนรกขุมนั้นขุมนี้ ได้รับทุกขเวทนาอย่างนี้ ๆ ข้อนี้เองเป็นเหตุให้คนเข้าใจผิดว่า ตายแล้วสูญ บุญบาปที่ทำไว้ไม่มีผล ชาติหน้าไม่มี ซึ่งเป็นเรื่องที่น่ากรุณาสงสารไม่น้อย และไม่มีทางที่จะช่วยได้นอกจากตนเองจะกลับความเข้าใจให้ถูกว่า เมื่อกิเลสยังมีอยู่ตายแล้วก็ต้องเกิดผลแห่งบุญและบาปมี ชาติหน้ามีดังนี้ แล้วทำดีประพฤติดีก็มีหวังว่าอนาคตจักแจ่มใสขึ้นบ้าง"

เมื่อได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าชาติหน้าและสวรรค์มีจริง ข้าพเจ้าจะได้นำหลักแห่งกรรมตามคติพระพุทธศาสนามาแสดงต่อไป

Dr. W.Y. Eyams - Wentz ผู้สำเร็จปริญญาดุษฎีบัณฑิตทั้งทางวรรณคดีและวิทยาศาสตร์จากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ได้กล่าวชมเชยพระพุทธศาสนาว่ามีลักษณะพิเศษเหนือศาสนาเสมิติกทั้ง ๓ (ศาสนายิว คริสต์ อิสลาม) คือ พระพุทธศาสนาสอนว่าความทุกข์ในโลกเป็นกัมมิก (เป็นผลของกรรม) ไม่ใช่การแทรกแซงของพระผู้เป็นเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง (Supreme Deity)

บางศาสนาถือว่ามนุษย์จะมีความสุขก็ด้วยการภักดี และวิงวอนต่อพระผู้เป็นเจ้า บาปที่ทำไว้ก็อาจจะล้างได้ด้วยพิธีทางศาสนา บางศาสนาก็ถือแม่พระคงคาเป็นที่พึ่ง ถือว่าบุคคลจะได้รับความสุขไปสู่สวรรค์ และพ้นจากบาปก็ด้วยการลงสนานในแม่พระคงคา ส่วนศาสนาพุทธของเรา พระผู้มีพระภาคตรัสว่า บุคคลจะได้ดีหรือชั่วก็เพราะการกระทำของตนเอง พระพุทธองค์เป็นผู้ชี้ทางแห่งความดีและความสุขให้เท่านั้น การวิงวอนต่อพระพุทธองค์เพื่อการช่วยเหลืออย่างนั้นอย่างนี้ ไม่มีผลอันใด ในจูฬ-กัมมวิภังคสูตรมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ สุภมาณพบุตรโตเทยยพราหมณ์ได้กล่าวถามพระพุทธองค์ว่า อะไรเป็นเหตุแต่งมนุษย์ให้เป็นต่าง ๆ กัน พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนว่า กมฺมสฺสกา มาณวสตฺตา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี กมฺมพนฺธู กมฺมปฏิสรณา กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตตาย มาณพ! สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและประณีต

ถ้าหากพระผู้เป็นเจ้าอาจช่วยเราได้ตามสิ่งที่เราร้องขอ มนุษย์เราก็คงไม่ต้องทำอะไรนอกจากร้องสรรเสริญคุณพระเจ้าและก็ขอสิ่งที่ตนปรารถนา และถ้าบาปล้างได้ด้วยวิธีกรรม คนเราก็จะกลัวทำไมเล่ากับการทำความชั่ว เพราะเมื่อทำมาแล้วก็ไปหาพระเจ้าเพื่อล้างบาปเสีย ส่วนแม่พระคงคาจะช่วยให้ไปสวรรค์ได้หรือไม่ ข้าพเจ้าขอเชิญท่านอ่านจากบทประพันธ์ อันจับใจเรื่อง "ใต้ร่มกาสาวพัสตร์" ของท่านสุชีโว ภิกขุ

"ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ! ส่วนเรื่องที่ว่าพระแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์จะสามารถชำระบาปของผู้สนานกายได้นั้น เรื่องนี้ข้าพเจ้าได้เคยฟังมาแล้วมิใช่ครั้งเดียว เคยมีพราหมณ์ผู้ใหญ่บางคนชี้ให้ข้าพเจ้าดูท้องฟ้าในราตรีกาฬปักษ์ ซึ่งจะแลเห็น สิ่งหนึ่งคล้ายหมอกหรือกลุ่มควันขาวเป็นทางยาวจากขอบฟ้าด้านหนึ่งไปสู่ทิศตรงข้าม ที่เรียกว่าทาง

ช้างเผือก แล้วบอกแก่ข้าพเจ้าว่า นั่นคือแม่คงคาสวรรค์สายเดียวกับแม่น้ำนี้ เป็นคงคาซึ่งหล่อเลี้ยงเทวาและมนุษย์ให้เป็นอยู่อย่างผาสุก เป็นคงคาซึ่งพระศิวะผู้เป็นเจ้าทรงไว้ด้วยพระเศียร เพื่อให้กระแสอ่อนลงไม่ท่วมท้นมนุษย์โลกและเป็นคงคาศักดิ์สิทธิ์อันผู้ลงสนานกายอาจพ้นจากบาปได้"

"ดูก่อนผู้บำเพ็ญพรต! ข้อนี้จะเป็นจริงเพียงไรจงยกไว้ พระศาสดาของข้าพเจ้าทรงแสดงว่า กายวาจานั้นจะทำให้สะอาดได้ก็ด้วยแม่น้ำคือศีล ซึ่งลงอาบได้โดยไม่ทำให้ผู้อาบมีกายเปียก ผู้รักษาศีลเว้นจากการประพฤติชั่วทางกาย ชื่อว่ามีกายสะอาด เว้นจากความชั่วทางวาจา ชื่อว่ามีวาจาสะอาด ผู้มีวาจาอันสะอาดแล้วย่อมลอยบาปได้ น้ำทุกชนิดจะเป็นน้ำดื่มน้ำใช้ก็กลายเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ไปตาม ส่วนผู้ใดยังประพฤติชั่วทั้งทางกายวาจา อย่าว่าแต่อาบน้ำวันละ ๓ ครั้งเลย จะลงแช่อยู่ในน้ำนั้นตลอดวันก็หาชื่อว่ามีกายวาจาสะอาดไม่ อีกประการหนึ่งถ้าแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์นี้อาจทำให้ผู้สนานกายพ้นจากบาปไปสู่สวรรค์ได้จริงแล้ว มนุษย์ก็คงไปสวรรค์ได้น้อยกว่าสัตว์น้ำ เพราะกบเขียดเต่าปลาตลอดถึงงูและจรเข้เป็นสัตว์เกิดอยู่ในน้ำตามปรกติแล้ว ถ้าแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์จริง สัตว์พวกนั้นก็คงบริสุทธิ์และไปสวรรค์ได้มากกว่ามนุษย์ บางทีเทวาในสวรรค์อาจล้วนแต่ผู้มีชาติเดิมเป็นกบเขียดเต่าปลาแทบทั้งนั้นก็ได้"

กรรมที่ทำให้เกิดนั้นท่านแบ่งเป็น ๓ กรรมฝ่ายดีเรียก **บุญญาภิสังขาร** ซึ่งยังแบ่งเป็น ๒ คือ กามาวจรบุญ มีทานศีลย่อมปรุงแต่งสัตว์ให้ได้มนุษย์สมบัติและทิพยสมบัติในฉกามาพจรสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง และรูปาวจรบุญ ได้แก่ผู้ที่เข้ารูปสมาบัติ หรือรูปฌาณได้ ย่อมปรุงแต่งสัตว์ให้เกิดในพรหมโลก ๑๖ ชั้น กรรมฝ่ายชั่วเรียก **อปุญญาภิสังขาร** ทำให้เกิดในอบาย ซึ่งเป็นภูมิกำเนิดหรือพวกอันหาความเจริญไม่ได้ ใน ขุทฺทกนิกาย อิติวุตฺตก ท่านแบ่งอบายไว้เป็น ๔ คือ ๑. นิรย

ได้แก่นรก ผู้ที่ทำบาปอย่างหนักย่อมไปเกิด ณ ที่นั้น ๒. ดิรัจฉานโยนิกำเนิดดิรัจฉาน ซึ่งมี ๒ พวก พวกหนึ่งไม่มีภูมิอยู่ต้องอาศัยมนุษย์ ได้แก่พวกสัตว์เดรัจฉานที่เราเห็นอยู่ทุกวันนี้ และพวกที่มีภูมิอยู่เอง ได้แก่พวกนาคและครุฑ ๓. ปิตติวิสัย ภูมิแห่งเปรต ในเมตตสูตรหมายเฉพาะผู้ทำบาปมีโทษไม่ถึงตกนรก มีรูปร่างทรวดทรงไม่สมประกอบ เช่นตัวผอมสูง มีมือโต มีปากเล็ก มีท้องใหญ่ กินเท่าไรไม่รู้จักอิ่มจักพอ ตกยากได้ความอดอยากเป็นล้นเหลือ พวกเปรตนี้อาศัยมนุษย์อยู่ก็มี มีภูมิสำหรับเป็นที่อยู่ของตนก็มี ๔. อสุรกายพวกอสุระ ได้แก่พวกผีชั่วที่เที่ยวหลอกหลอนมนุษย์ให้ตกใจกลัว ผีนั้นผิดกับเปรตเพราะผีเที่ยวหลอกหลอนคน แต่เปรตไม่หลอกเป็นแต่คนไปพบเข้าเอง หรือเมื่อจะร้องทุกข์แก่คนก็แสดงตัวให้เห็น ผู้มีอปุญญาภิสังขาร แม้เป็นมนุษย์ชาติก็ย่อมอยู่ในเขตต์เลวทราม เช่นเป็นทุรพลหรืออดอยากยากแค้น กรรมอีกอย่างหนึ่งได้แก่ อเนญชาภิสังขาร ได้แก่ผู้เข้ารูปสมาบัติหรืออรูปฌานได้เป็นผู้จะได้เกิดในอรูปพรหม ๔ ชั้น

ผู้ที่เกิดในภพต่าง ๆ มิใช่จะอยู่ในภพนั้นตลอดไป ผู้ต้องทนทุกข์อยู่ในนรกหรือเป็นสัตว์เดียรัจฉานเปรตผี เมื่อหมดผลแห่งกรรมชั่วแล้วก็อาจเกิดเป็นมนุษย์ ส่วนผู้เกิดในสวรรค์หรือพรหมโลก เมื่อหมดกำลังแห่งความดีก็อาจจะต้องมาเกิดในมนุษย์โลก และถ้าตัวทำความชั่วไว้ก็อาจจะต้องไปนรกก็ได้ ผู้ที่เกิดในภพเหล่านี้จึงมิใช่ผู้ที่ได้รับความสุขอันถาวรและสูงสุด ความสูงสุดนั้นพระศาสดาตรัสว่าคือนิพพาน ในศาสนาอื่น สถานที่ที่บุคคลจะพึงบรรลุถึงได้สูงสุดคือสวรรค์ นี่เป็นข้อหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าศาสนาพุทธของเราเหนือกว่าศาสนาอื่น เพราะบุคคลผู้อยู่ในสวรรค์ยังคงลุ่มหลงต่อรูปรสกลิ่นเสียง และยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก ส่วนผู้บรรลุนิพพานจะต้องหมดกิเลสอาสวะทั้งหลายแล้ว และไม่ต้องเกิดอีก

ผลของกรรมมี ๒ อย่างคือ ผลของกรรมที่เป็นเหตุสืบเนื่องกันโดยตรง ซึ่งเราเห็นได้ในชีวิตนี้เช่นถ้าเราหมั่นขยันเราก็มีทรัพย์ หรือถ้าเราประทุษร้ายต่อทรัพย์หรือชีวิตของเขา เราก็ถูกจับคุมขัง แต่ผลของกรรมบางอย่างไม่เป็นเหตุผลสืบเนื่องกันโดยตรง หรือไม่อาจเห็นได้ในชีวิตนี้ จะทราบได้ก็โดยญาณพิเศษเช่นพระพุทธองค์ ในสามญผลสูตร สีลขันธวรรคทีฆนิกาย ที่สวนมะม่วงของหมอชีวกโกมารภัฏ พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสเทศนาถึงผลของการเป็นสมณะแก่พระเจ้าชาติศัตรู ๆ เลื่อมใสทรงถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และทรงขอโทษในการปลงพระชนม์พระราชบิดา พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า พระองค์ทรงรับการขมานั้น และตรัสว่าผู้ใดเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้วทำคืนเสีย ถึงความสำรวมระวังต่อไป นั่นเป็นความเจริญในวินัยของพระอริยะ เมื่อพระเจ้าอชาติศัตรูเสด็จกลับไปแล้ว พระพุทธองค์จึงได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า ถ้าพระเจ้าอชาติศัตรูไม่ปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้วไซร้ก็คงจะได้ธรรมจักษุคือเป็นพระโสดาบัน เพราะการฟังธรรมครั้งนี้

ในจูฬกัมมวิภังคสูตร พระบรมศาสดาได้ตรัสว่า

๑. ผู้ที่ฆ่าสัตว์ เมื่อตายไปจะเกิดในนรกถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีอายุสั้น ส่วนผู้ละเว้นจากการฆ่าสัตว์เมื่อตายไปก็จะเกิดในสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีอายุยืน

๒. ผู้ที่เบียดเบียนสัตว์ เมื่อตายไปจะเกิดในนรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีโรคมาก ส่วนผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ เมื่อตายไปก็จะเกิดในสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย

๓. ผู้ที่โกรธแค้นพยาบาท เมื่อตายไปจะเกิดในนรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีผิวพรรณทราม ส่วนผู้ไม่โกรธแค้นพยาบาท เมื่อตายไปก็จะเกิดในสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นผู้มีผิวพรรณงาม

๔. ผู้ที่มีใจริษยา เมื่อตายไปจะเกิดในนรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีศักดิ์ต่ำ ส่วนผู้ไม่มีใจริษยาเมื่อตายไปก็จะเกิดในสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีศักดิ์สูง

๕. ผู้ไม่เอื้อเฟื้อเจือจานแก่สมณพราหมณ์ ถ้าตายไปจะเกิดในนรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีสมบัติน้อย ส่วนผู้เอื้อเฟื้อเจือจานแก่สมณพราหมณ์ เมื่อตายไปจะเกิดในสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีสมบัติมาก

๖. ผู้กระด้างถือตัวไม่รู้จักอ่อนน้อม ถ้าตายไปจะเกิดในนรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีตระกูลต่ำ ส่วนผู้ไม่กระด้างถือตัวรู้จักอ่อนน้อม ถ้าตายไปจะเกิดในสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้ที่มีตระกูลสูง

๗. ผู้ไม่ใฝ่ถามหาความรู้ ที่จะทำให้พ้นทุกข์และได้รับความสุข ถ้าตายไปจะเกิดในนรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้โง่เขลามีปัญญาทราม ส่วนผู้ใฝ่ถามแสวงหาความรู้ ที่จะทำให้พ้นทุกข์และได้รับความสุข ถ้าตายไปจะเกิดในสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีปัญญามาก

การสนองผลของกรรมเป็นไปอย่างสลับซับซ้อนคาบเกี่ยวกันหลายชาติ ไม่เฉพาะชาติก่อนชาตินี้และชาติหน้า ดังจะเห็นได้จากพระมหาโมคคัลลานะผู้เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย ท่านเป็นเอตทัคคะในทางอิทธิฤทธิ์มักจะเหาะไปเทวโลกและนรกถามกรรมที่พวกเทวดาและหมู่สัตว์ผู้อยู่ในนรกทำในชาติก่อนแล้วนำมาเล่าให้มนุษย์ฟัง ผู้คนก็พากันนำลาภสักการะมาถวาย เป็นเหตุให้พวกเดียรถีย์เสื่อมจากลาภ พวกนี้จึงให้พวกโจรไปดักฆ่าให้ตาย พวกโจรไปดักล้อมที่อยู่ของท่านหลายครั้งก็ไม่สำเร็จเพราะท่านใช้อิทธิฤทธิ์หนีไปได้ ในครั้งสุดท้ายท่านมองเห็นว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะผลแห่งกรรมชั่วที่ท่านทำไว้แต่ปางก่อนจึงไม่หนี พวกโจรก็จับท่านมาทุบจนกระดูกแตกละเอียด

พระบรมศาสดาได้ตรัสเล่าถึงบุพพกรรมของท่านว่า ในอดีตกาลหลายชาติมาแล้วท่านได้ฆ่าบิดามารดาเพราะเห็นแก่ภรรยา "ภิกษุทั้งหลาย โมคคัลลานะทำกรรมประมาณเท่านี้ ไหม้ในนรกหลายแสนปีด้วยวิบากยังเหลืออยู่ จึงถูกทุบตีอย่างนั้นนั่นแล" ละเอียดหมดถึงมรณะสิ้น ๑๐๐ อัตภาพ นี่แสดงให้เห็นว่าผลของกรรมที่ทำในชาติหนึ่งอาจจะยังผลถึงหลายชาติได้

ตามบทกฎหมายของบ้านเมือง ถ้าท่านทำความชั่วเล็กน้อย ท่านก็ได้รับโทษเล็กน้อย แต่ตามกฎแห่งกรรมความชั่วแม้จะเล็กน้อยก็ให้ผลร้ายแรง และสืบต่อไปหลายชาติ ดังเรื่องพระมหาโมคคัลลานะและเรื่องในมตกภัตตชาดก ในครั้งดึกดำบรรพ์ ครั้งพระเจ้าพรหมทัตต์ทรงราชย์ในกรุงพาราณสี พราหมณ์ทิสาปาโมกข์จะทำทานให้ผู้ตายตามประเพณี สั่งให้ศิษย์เอาแกะไปอาบน้ำแต่งตัวมาให้ ในระหว่างนั้นแกะระลึกชาติได้หัวเราะบ้างร้องไห้บ้างตามภาษาของมัน เมื่อแกะทำท่าทางประหลาดเป็นที่สงสัยได้ถามดูแกะจึงเล่าว่าเดิมข้าพเจ้าเกิดเป็นพราหมณ์ทรงคัมภีร์เหมือนกัน ปรารถนาบำเพ็ญทานให้ผู้ตายให้ฆ่าแกะตัวหนึ่ง ตายไปแล้วต้องถูกตัดศีรษะ มาอีกชาติเดียวนี้จะครบ ๕๐๐ ดีใจว่าต่อนี้พ้นทุกข์เสียทีจึงหัวเราะ แต่มาคิดถึงท่านถ้าฆ่าข้าพเจ้าคงรับผลเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าจักพ้นวันนี้ เมื่อไรท่านจักพ้น คิดเห็นอย่างนี้อดสงสารไม่ได้เลยร้องไห้ ซึ่งก็เป็นหลักอันเดียวกับทางโลกที่พูดกันว่า ทำดีสิบครั้งไม่เท่าทำชั่วครั้งเดียว เหตุนี้พระบรมศาสดาจึงได้ตรัสว่า "อกตํ ทุกฺกฏํ เสยฺโย ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า"

ท่านผู้อ่านคงจะตั้งปัญหาขึ้นในใจว่า ก็ใครเล่าเป็นผู้ตั้งกฎแห่งกรรม และดำเนินการให้เป็นไปตามกฎนี้ พระเจ้ากระมัง ? พระพุทธศาสนาของเราไม่ถือว่ามีพระเจ้า แต่ถือว่าทุกสิ่งย่อมเป็นไปตามกฎธรรมชาติ (Law of Natuve) เมื่อมี

ประเทศขึ้นรัฐบาลเป็นผู้ปกครอง จำต้องสร้างกฎหมายขึ้นฉันใด เมื่อธรรมชาติได้สร้างมนุษย์สัตว์ต้นไม้และสิ่งต่าง ๆ ขึ้นไว้อย่างเหมาะสมและวิจิตรพิสดาร ธรรมชาติก็ย่อมจะต้องสร้างกฎของตนขึ้นไว้ฉันนั้น กฎแห่งธรรมชาติมี ๒ อย่างคือ กฎฝ่ายรูปธรรมและกฎฝ่ายนามธรรม กฎฝ่ายรูปธรรมก็เช่นไฟ มีความร้อน, มนุษย์เกิดมาต้องหิวและกินอาหาร, วัตถุถูกความร้อนจะขยายตัว ฯลฯ การที่มนุษย์สามารถประดิษฐ์ของกินของใช้ได้อย่างเหลือเฟือด้วยอำนาจความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ ก็เพราะมนุษย์มีความฉลาดสามารถค้นพบกฎแห่งธรรมชาติมากขึ้นและมากขึ้นนั่นเอง กฎฝ่ายนามธรรมก็เช่น ทำดีเมื่อตายไปแล้วจะเกิดในสวรรค์ หากทำชั่วเมื่อตายไปจะเกิดในนรก หรือนิพพานจะไปถึงได้ก็โดยการปฏิบัติตามมรรค ๘ ฯลฯ พระบรมศาสดาของเราตรัสว่า พระธรรมที่พระองค์สั่งสอนนั้น มิใช่ที่ทรงคิดขึ้นใหม่เป็นบัญญัติของธรรมชาติที่มีมานานแล้ว พระองค์เป็นเพียงผู้เปิดเผยสิ่งที่ยังไม่มีใครค้นพบเท่านั้น

ผู้เรียนวิทยาการเกี่ยวกับอำนาจของดวงจิต เช่นการสะกดจิตมักจะได้รับคำสอนให้ใช้อำนาจนี้ในทางที่ดีอยู่ในหลักแห่งศีลธรรม ผู้ที่ใช้อำนาจของดวงจิตไปในทางหาประโยชน์ส่วนตัวด้วยความชั่วช้าลามกจะต้องถูกอำนาจของฟ้าดินลงโทษอย่างสยดสยอง อำนาจของฟ้าดินที่เราพูดกันนี่แหละคือกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นกฎอันยิ่งใหญ่ของโลกเรานี้

ข้าพเจ้าเคยได้รับคำถามว่า เวลาที่ตายคนเรารู้สึกอย่างไร และที่กล่าวว่าคนเราจะไปสู่สุคติหรือทุคติอยู่ที่ใจผ่องใสหรือเศร้าหมองในขณะจะตายจริงไหม ? หากเป็นจริงคนที่ทำชั่วมาก เมื่อใกล้จะตายนึกถึงแต่สิ่งที่ดีก็มีหวังได้ไปสวรรค์น่ะซี

แม้ข้าพเจ้าจะเคยตายมาแล้วหลายครั้ง แต่ก็ไม่อาจจะระลึกชาติถึงความรู้สึกที่เคยตายในครั้งก่อนได้ เพราะฉะนั้นจึงขอนำถ้อยคำของปีศาจยูเลียที่ได้เขียนถึงเพื่อน

ของเจ้าหล่อนโดยทางคนทรง (ดับบลิว ที สะเต็ด รวบรวม) "ฉันรู้สึกว่าในเวลานั้น ตัวของฉันได้เคลื่อนออกไปจากร่าง ซึ่งเป็นสิ่งที่ฉันรู้สึกแปลกมาก ฉันได้มายืนอยู่ข้างเตียงที่ร่างหรือทรากของฉันนอนอยู่ ฉันได้เห็นของทุกสิ่งที่ในห้องคงอยู่อย่างเดิมเหมือนเมื่อฉันยังมีชีวิต เมื่อเวลาจะสิ้นลมหายใจนั้น ไม่มีความรู้สึกเจ็บปวดอย่างใดเลย กลับได้ความสบายเป็นยอดเยี่ยมแล้ว และออกมายืนอยู่ข้างเตียงที่ในห้องริมร่างหรือทรากศพของฉันเองที่ในห้องนั้น ในเวลานี้ไม่มีใครอยู่ในห้องเลยนอกจากฉันและทรากศพของฉัน ครั้งแรกฉันออกพิศวงว่าทำไมจึงมีความสบายอย่างปลาดเช่นนี้ แต่มาใคร่ครวญดูสักครู่จึงรู้ว่าตายเสียแล้ว

ฉันได้ยืนคอยนิ่งอยู่สักประเดี๋ยว ประตูห้องจึงค่อย ๆ เปิดออกและมิซซิซเอช . . . ก็เดินเข้ามา หล่อนมีความโศรกเศร้ามากซึ่งเห็นได้จากดวงหน้า พลางเดินเข้ามาร้องไห้ร่ำพันกับทรากศพราวกับเป็นตัวตนของฉัน ฉันยืนดูอยู่แต่ภายหลังความว่าหล่อนคิดว่าทรากศพนั้นเป็นตัวของฉันเอง ฉันเห็นเป็นของขัน จนเกือบจะอดหัวเราะอยู่มิได้ แต่ในเวลานั้นฉันมิได้พูดว่ากระไร"

ปีศาจยูเลียมีความรู้สึกสบายในขณะที่ตายนั้นก็เพราะในขณะมีชีวิตอยู่ เธอเป็นผู้อยู่ในศีลธรรมมีความรักและเมตตาต่อคนทั่วไป สำหรับคนที่ประกอบกรรมอันชั่วช้าที่เป็นบาป ข้าพเจ้าคิดว่าเขาจะได้รับก็แต่ความเจ็บปวดและทรมานใจอันสาหัส ข้าพเจ้าเคยเห็นมาต่อตา คนฆ่าหมูขายผู้หนึ่งในขณะที่จะตายเขาร้องเสียงหมู และดิ้นอย่างกระวนกระวาย คล้ายกับหมูที่จะถูกฆ่าข้าพเจ้าสงสารเขาจนดูไม่ได้ ทำไมเล่าเขาจึงเป็นเช่นนั้น ผู้ใหญ่คนหนึ่งบอกข้าพเจ้าว่านั่นเพราะหมูที่เขาฆ่าตายไป มาเรียกร้องให้ใช้กรรม ตามลัทธิโยคีเชื่อกันว่าคนเราเมื่อจะตายดวงวิญญาณจะรำลึกถึงเหตุการณ์ในชีวิตของตน ทั้งหมดจะสำนึกได้ถึงกรรมดีและกรรมชั่วที่ตนได้ทำไว้ กรรมชั่ว

ที่เขาสำนึกได้แหละที่ทำให้เขาเสียใจและกระวนกระวาย ลัทธิโยคีกล่าวต่อไปอีกว่า การที่ดวงวิญญาณระลึกได้ถึงความชั่วในขณะที่จะตายนี้ ทำให้ดวงวิญญาณมีความดีมากขึ้นเมื่อไปเกิดในชาติหน้า และในชาติหน้าเราจะดีกว่าในชาตินี้ คนที่เกิดหลายครั้งก็มีความดีมากกว่าคนที่เกิดน้อยครั้ง ข้าพเจ้าเองก็เชื่อในความจริงข้อนี้ ถ้าเราอ่านประวัติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ เราจะเห็นว่าพระองค์ทรงเกิดเป็นสัตว์ต่าง ๆ มาก่อน จากสัตว์จึงได้มาเป็นมนุษย์ธรรมดา จากมนุษย์ธรรมดาก็เป็นโอรสพระเจ้าแผ่นดิน ปัญญาและคุณความดีของพระองค์ก็เพิ่มพูนขึ้นทุก ๆ ชาติ จนกระทั่งในพระชาติสุดท้ายที่เป็นพระเวสสันดร ถึงกับสละทรัพย์สมบัติทุกสิ่งแม้แต่ลูกเมียและตนเองให้เป็นทาน เป็นการเสียสละอย่างสูงสุดที่จะพึงมีได้ ลัทธิมหายานถือว่าทุกคนจะได้ไปสู่นิพพาน นั่นก็เพราะเชื่อว่ามนุษย์เราจะดีขึ้นทุกทีที่เกิดใหม่ Tolstoy ก็ว่าทุก ๆ ชีวิตย่อมจะหมุนไปสู่ระดับดีและสูงขึ้นเรื่อย ๆ ไป

คำกล่าวของปีศาจยูเลียที่ว่า "พลางเดินเข้ามาร้องไห้รำพรรณกับทรากศพราวกับเป็นตัวตนของฉัน" ควรจะเป็นเครื่องเตือนใจหนุ่มสาวและทุกคนผู้ลุ่มหลงและยึดถือว่าร่างกายเป็นของ ๆ เรา ความจริงร่างกายเป็นเพียงธาตุทั้ง ๔ ที่ธรรมชาติให้เรายืมในขณะที่เราดำรงชีวิตอยู่เท่านั้นไม่ใช่ของ ๆ เรา ไม่ใช่สิ่งที่ยั่งยืนและไม่ใช่สิ่งที่สวยงามเลย ความสวยงานที่เราเห็นเป็นเพียงการตกแต่งของธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ และก็มีอยู่ในวัยหนุ่มสาวเท่านั้น เป็นความสวยงามที่มีขึ้นเพื่อปกปิดความน่าเกลียดน่าชังในอนาคต เพราะจากความเต่งตึงของผิวหนัง ผมอันดกดำ, ประกายตาที่แจ่มจรัสราวกับดาวรุ่ง และน้ำเสียงอันไพเราะในวัยสาว เขาก็จะมาสู่หนังอันเหี่ยวย่นที่ระกะด้วยเส้นเอ็น, ผมอันขาวหงอก, ดวงตาอันฝ้าฟางและเสียงแหบในวัยชรา และในที่สุดจากความมีชีวิตเขาก็จะมาสู่ความตาย และ ณ บัดนั้น ร่างกายของเขาก็

จะแน่นิ่งปราศจากความรู้สึก อืดพองเน่าเหม็นเป็นอาหารของกิมิชาติ หาความน่าดูและเป็นแก่นสารมิได้ สมดังพุทธภาษิตที่ว่า "เมื่อใดอายุไออุ่นวิญญาณละกายนี้เสีย เมื่อนั้นกายนี้ย่อมนอนทอดหาแก่นสารมิได้" หญิงสาวจึงมิควรที่จะมัวเมาเย่อหยิ่งระเริงในรูปร่างของตน, ชายหนุ่มไม่ควรเป็นทาสของความสวยงามของหญิงอันเป็นสิ่งหลอกลวง จนเกิดตัณหาหน้ามืดลืมตัวลืมตายเพื่อความหลอกลวงนี้ และทุกคนเมื่อรู้จักประดับประดาร่างกายด้วยอาภรณ์และเพชรนิลจินดาก็ควรจะหาคุณธรรมความดีซึ่งยิ่งกว่าอาภรณ์ประดับจิตใจเสียบ้าง

ส่วนที่กล่าวว่าคนเราจะไปสู่สุคติ หรือทุคติอยู่ที่ใจผ่องใสหรือเศร้าหมองในขณะตายนั้นเป็นความจริง พุทธภาษิตก็มีกล่าวไว้ว่า "จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติปาฏิกงฺขา เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุคติเป็นอันต้องหวัง" "จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติเป็นหวังได้" เพราะกรรมในขณะจะตายเรียกว่า "อาสันนกรรม" นั้นจะต้องให้ผลก่อนกรรมอื่น เมื่อกรรมนี้ให้ผลแล้ว กรรมอื่น ๆ จึงจะให้ผลที่หลัง เช่นคนที่ทำทั้งบุญและบาปถ้าในขณะจะตายนึกถึงบาปเขาจะไปนรกก่อน แล้วจึงจะไปสวรรค์ แต่ถ้านึกถึงบุญก็ย่อมไปสวรรค์ก่อน ท่านเปรียบกรรมคือความคิดในขณะจะตายเหมือนโคซึ่งอยู่ใกล้ประตูคอก แม้จะมีกำลังน้อยก็คงจะออกได้ก่อน ส่วนโคอื่นถึงจะมีกำลังมากเมื่ออยู่ข้างในก็ต้องออกทีหลัง ดังจะเห็นได้จากเรื่องต่อไปนี้ ภิกษุรูปหนึ่งรักษาศีลบริสุทธิ์ เวลาจะตายห่วงในจีวร ตายไปเกิดเป็นเลนและภิกษุอีกรูปหนึ่ง เวลาใกล้จะตายนึกขึ้นได้ว่าทำใบตะไคร้ขาด มองหาเพื่อนภิกษุจะแสดงอาบัติก็ไม่มีใคร ใจก็กังวลอยู่อย่างนั้น ครั้นตายไปเกิดเป็นพระยานาคตัวเขียวด้วยตะไคร่น้ำ อุบาสกอีกคนหนึ่งเจริญกายคตาสตมาถึง ๓๐ ปี ก็ไม่ได้บรรลุคุณวิเศษอย่างใด เกิดความสงสัยในพระธรรม ไปเกิดเป็นจรเข้ด้วยโทษวิกิจฉานิวรณ์, โต

เทยยพราหมณ์ เวลาจะตายห่วงทรัพย์ที่ฝังไว้ ตายแล้วไปเกิดเป็นลูกสุนัขอยู่ในบ้านของตน, ตรงกันข้ามกับนายพรานผู้หนึ่ง เคยฆ่าสัตว์มามากเวลาใกล้จะตายพระสารีบุตรไปสอนให้รับไตรสรณคมน์ จิตก็ตั้งอยู่ในกุศล ยังไม่ทันให้ศีล นายพรานก็ตายไปสู่สุคติ

ส่วนที่ว่าคนทำแต่กรรมชั่วเมื่อใกล้จะตายก็ให้นึกถึงแต่ความดีจะได้ไปสู่สุคติย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะคนที่ไม่มีความดีเป็นของตนเลย จะมาระลึกถึงความดีได้อย่างไร เหมือนยาจกจะมาคิดว่าตัวร่ำรวยย่อมไม่ได้นอกจากคนที่จิตฟุ้งซ่าน นอกจากเขาจะทำความดีไว้บ้าง เช่นนี้เมื่อเขานึกถึงกรรมดีของเขาแต่อย่างเดียว วิญญาณของเขาก็ไปสู่สุคติก่อน ความชั่วที่เขาทำไว้จึงสนองผลในภายหลัง แต่ถ้าเขาเป็นผู้ไม่ประมาท ในขณะที่เสวยผลของกรรมดีนั้นก็ยิ่งสร้างความดีขึ้น ความชั่วที่เขาทำไว้ก็อาจจะบันเทาลดน้อยลง เหตุฉะนี้เมื่อใกล้จะตาย เราพึงทำดวงจิตให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ระลึกถึงพระพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ นึกถึงแต่กรรมดีที่ตนได้สร้างสมไว้ และจงอย่าเป็นห่วงในสามีภรรยาบุตรธิดาหรือทรัพย์สมบัติอย่างใด

ท่านผู้อ่านที่รัก เมื่อชาติหน้าและสวรรค์เป็นของมีจริง เราจะไม่พยายามละความชั่วเพื่อประกอบแต่กรรมดีหรือ ? กฎแห่งกรรมเป็นกฎที่แน่นอนเที่ยงตรงและยุติธรรมที่สุด ในทางโลกถ้าท่านทำความชั่วโดยไม่มีใครรู้เห็น ท่านก็ไม่ต้องรับผลแห่งความชั่วนั้น แต่ในทางธรรมท่านจะต้องได้รับผลแห่งความชั่วของท่านอย่างเด็ดขาดและแน่นอน แม้ท่านจะอยู่ในความอารักขาที่มั่นคงแข็งแรงปานใดท่านก็จะต้องได้รับการตอบแทนจากกรรมชั่วของท่าน ผิดแต่เร็วหรือช้าเท่านั้น แม้ไม่มีผู้ใดรู้เห็นเป็นพยาน ตัวท่านก็รู้เห็นเป็นพยานสำหรับตัวท่านเอง นอกจากนี้เทพยดาฟ้าดินก็รู้เห็น นายนิรยบาลก็ได้จารึกกรรมอันชั่วช้าของท่านลงบนแผ่นหนังสุนัขแล้ว

ผู้ที่เกิดมาด้วยความอาภัพ ประสบแต่ความทุกข์และความผิดหวัง ขออย่าได้คิดน้อยอกน้อยใจหรืออิจฉาริษยาความสุขและความร่ำรวยของผู้อื่น เพราะเขาได้สร้างความดีไว้เขาจึงได้ประสบผลดี การที่เราได้รับผลร้ายก็เพราะกรรมชั่วของเราที่ทำไว้ในปางก่อน ขอจงมั่นอยู่ในความวิริยะและการประกอบกรรมดี ในวันหนึ่งข้างหน้าเราจะต้องได้รับผลดีตอบแทนแน่นอน หากกรรมชั่วที่เราได้ทำไว้ไม่สู้จะมีกำลังแรงนักเราก็อาจจะได้รับผลดีคือความสุขในชาตินี้ เช่นผู้ที่เกิดในตระกูลยากจนแต่ก็สามารถเอาดีเป็นใหญ่เป็นโตได้ด้วยความพยายามของเขา

ผู้ที่เกิดมาอยู่บนกองเงินกองทองและอำนาจวาสนา ขออย่าได้เย่อหยิ่งทนงตนว่า วิเศษเกินกว่ามนุษย์ การที่ท่านได้ดีมีความสุขก็เพราะได้ประกอบกรรมดีมาแต่ชาติก่อน ไม่ใช่ได้มาด้วยกรรมชั่วหรือความเย่อหยิ่งจองหอง หากในชาตินี้ท่านทำกรรมชั่วและยังได้รับความสุข นั่นก็เพราะกรรมชั่วที่ท่านทำยังไม่ให้ผล สมเด็จพระมหาวีรวงศ์กล่าวว่า "สุขที่ได้จากทำชั่ว เหมือนกินขนมเจือยาพิษ" ตราบใดที่ยาพิษยังไม่สำแดงท่านก็ย่อมเข้าใจว่าขนมนั้นเอร็ดอร่อย ขอจงเพิ่มพูนความดีให้ยิ่งขึ้น เพื่อจะได้มีความสุขอันถาวรยืนนาน อย่าคิดว่าเราได้สร้างบุญมาเพียงพอแล้ว เพราะแม้แต่เทวดาผู้มีสวรรคสมบัติก็ยังต้องสะสมบุญอีกดังจะเห็นได้จากคำตอบของพระสักรินเทวราชแก่พระมาลัยเทวะเถระว่า "ภนฺเต ข้าแต่พระคุณผู้เจริญ อิเม เทวา เทพยดาทั้งหลายเหล่านี้ มีความปรารถนาจะขึ้นไปบังเกิดในเทวโลกชั้นสูงสืบ ๆ ไป เพื่อจะให้เจริญผลสุขสวัสดิ์สถาพรสิ้นกาลนาน จึงได้อุตส่าห์กระทำกุศลทั้งปวงนี้ นี่แหละพระคุณโยมจะได้อุปมาให้ฟัง เปรียบเหมือนบุคคลที่ยากไร้อนาถา มีข้าวเปลือกอยู่ในเรือนประมาณทะนานหนึ่ง ข้าวทะนานเดียวเท่านั้นจะกินไปได้สักกี่วันก็พลันหมดสิ้นไป ถ้าหากเป็นผู้มั่งมี มีข้าวเปลือกบรรจุไว้เต็มยุ้งเต็มฉางเขาก็ย่อมกินไปได้นาน ข้อมี

อุปมาฉันใดแม้เทพยดาทั้งหลายก็มีอุปมัยฉันนั้น คือมีบุญน้อย เมื่อสิ้นบุญแล้วก็พลันจุติจากโลกสวรรค์ ส่วนผู้ที่มีบุญอันได้สร้างสมอบรมไว้มากก็ย่อมจะดำรงอยู่ได้ตลอดเวลาช้านาน"

อย่าลืมว่าชีวิตคือฟองน้ำ คือสายฟ้าแลบ คือหยดน้ำค้างบนใบหญ้า ซึ่งดำรงอยู่ชั่วขณะเดียวเท่านั้น เราจะตายเมื่อไรไม่แน่ แต่สิ่งที่แน่ก็คือว่า เวลายิ่งล่วงไปเท่าใดความตายก็ใกล้เรามาทุกที ๑ วันผ่านไปความตายก็ย่างเข้ามาหาเราใกล้เข้าอีกหนึ่งก้าว ขอจงอย่าเป็นผู้ประมาทด้วยความมัวเมาในวัยและชีวิต เมื่อความตายมาถึงแม้แต่ร่างกายเราเอาไปไม่ได้ ป่วยการที่จะกล่าวถึงทรัพย์สมบัติและอำนาจวาสนาที่เป็นของนอกกาย เพราะฉะนั้นบุคคลที่น่าสงสารที่สุดคือบุคคลที่ตั้งหน้าตั้งตาสะสมทรัพย์ไม่ยอมทำบุญทำทาน ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น บางคนแม้แต่จะใช้เพื่อยังอัตตภาพของตนก็ยังไม่อยากจะใช้ เขาคิดหรือว่าเมื่อเขาไปยืนต่อหน้าพระยามัจจุราชผู้เป็นนายกแห่งนิรยนคร เขาจะใช้เงินที่เขามีอยู่ในมนุษย์โลกนี้ ซื้อบาปที่เกิดจากความตระหนี่เหนียวแน่นและความเห็นแก่ตัวของเขาได้ เขาคิดหรือว่าพระยามัจจุราชจะเกรงกลัวด้วยเหตุที่เขาเป็นผู้มั่งคั่งมีอำนาจวาสนาเหมือนอย่างมนุษย์ชาวโลกเกรงกลัวกันไม่มีอะไรดอกในโลกที่เราจะเอาติดตัวไปได้ นอกจากกรรมดีและกรรมชั่วเท่านั้นสมตามบาลีคาถาที่พระอรหันต์เกเลนิติสสะได้เปล่งอุทานไว้ก่อนจะปรินิพพานว่า

โภคา จ มิตฺคสุตโปริสพนฺธวา
นารี จ ชีวิตสมา อปีเขตฺตวตฺถุ
สพฺพานิ ตานิ ปรโลกมิโต วชนฺตํ
นานุพฺพชนฺต กุสลากุสลํว โลเก ฯ

โภคะ มิตรสหาย บุตร พวกพ้อง ภรรยาที่เสมอด้วยชีวิต แลเรือกสวนไร่นา สิ่งเหล่านี้ไม่ติดตามผู้ละโลกนี้ไปสู่ปรโลก กุศลและอกุศลในโลกเท่านั้นติดตามไปได้ ฯ

ขอจงเคารพและระลึกถึงพระคุณของพระรัตนตรัยเสมอ เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความเมตตากรุณาอันยิ่งใหญ่ต่อสรรพสัตว์ซึ่งจะหาใครเปรียบปานมิได้ ทรงบำเพ็ญบารมีด้วยความอดทนและเสียสละเป็นเวลาถึงสี่อสงไขยแสนกัปป์ ในพระชาติสุดท้ายก็ได้ยอมเสียสละซึ่งราชสมบัติและความสุขความรื่นรมย์ทั้งหลาย เสียสละไปในท่ามกลางน้ำตาแห่งความรักอาลัยของพระราชบิดา พระราชมเหสี ข้าราชบริพารและทวยราษฎร์ บำเพ็ญทุกกรกิริยาด้วยความทุกข์ยากอันแสนสาหัส ความทุกข์ยากของพระองค์มีปานใดข้าพเจ้าขอเชิญท่านวาดภาพจากข้อความในหนังสือ "พุทธประวัติจากพระโอษฐ์" รวบรวมโดยท่านพุทธทาสภิกขุ

"ราชกุมาร เมื่อเป็นเช่นนั้นร่างกายของเราได้ซูบผอมลงยิ่งนัก เพราะโทษที่เรามีอาหารน้อย อวัยวะใหญ่น้อยของเราเป็นเหมือนเถาวัลย์ เนื้อที่ตะโพกนั่งทับของเรามีสัณฐานดังเท้าอูฐ ข้อกระดูกสันหลังของเราผุดขึ้นระกะราวกะเถาวัลย์วัฏฏนาวลี ซี่โครงของเราโหรงเหรง เหมือนกลอนศาลาอันเก่าคร่ำคร่า ดาวคือดวงตาของเราถล่มลึกอยู่ในกระบอกตาดุจเงาแห่งดวงดาวอันปรากฏอยู่ในบ่อน้ำอันลึกฉะนั้น ผิวหนังศีรษะของเราเหี่ยวย่นเหมือนน้ำเต้าอ่อนที่ตัดมาแต่ยังสดถูกแดดเผาเหี่ยวย่น เช่นเดียวกัน ราชกุมาร เราคิดว่าจะจับพื้นท้องครั้นจับเข้าก็ถึงกระดูกสันหลังตลอดไป คิดว่าจะจับกระดูกสันหลังครั้นจับเข้าก็ถูกพื้นท้องด้วย ราชกุมาร ตถาคตคิดจะถ่ายปัสสาวะหรืออุจจาระก็เซล้มราบอยู่ ณ ที่นั้นเอง ราชกุมาร ตถาคตหวังจะให้กายมีความสุขบ้างจึงลูบไปตามตัวด้วยฝ่ามือ ขนมีรากอันเน่าหลุดตกลงจากกาย"

นี่แหละคือเจ้าชายสิทธัตถะ รัชทายาทแห่งศากยบัลลังก์ ผู้ยอมสละบัลลังก์เพื่อความสุขของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

เมื่อตรัสรู้แล้วก็ยังเที่ยวเสด็จโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลาย โดยมิเห็นแก่ความเหนื่อยยาก ความเมตตาของพระพุทธองค์แผ่ไพศาลเสมือนกับแสงจันทร์เพ็ญที่ส่องเข้าไปในบ้านของคนมั่งมีและเข็ญใจโดยมิเลือกแม้แต่ท่านองคุลิมาลซึ่งเป็นโจรใจร้าย แม้แต่พระเทวทัตต์ผู้คิดปลงพระชนม์ถึง ๓ หน และแม้แต่นายขมังธนูซึ่งกำลังจะใช้ลูกธนูปลิดชีพพระพุทธองค์ พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวสรรเสริญความมีพระทัยเสมอในสัตว์ทั้งปวงของพระพุทธเจ้าว่า

วธเก เทวทตฺตมฺหิ โจเร องฺคุลิมาลเก

ธนปาเล ราหุเล จ สพฺพตฺถ สมมานโส

(สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า) เป็นผู้มีพระหฤทัยสม่ำเสมอในท่านทั้งปวง คือ นายขมังธนูหนึ่ง พระเทวทัตต์หนึ่ง องคุลิมาลผู้เป็นโจรหนึ่ง ช้างธนบาลหนึ่ง พระราหุลพุทธชิโนรสหนึ่ง

นอกจากพระเมตตาอันยิ่งใหญ่ พระพุทธองค์ยังทรงไว้ซึ่งวิสุทธิคุณ คือความบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสอาสวะทั้งหลาย พระปัญญาคุณ สามารถค้นพบวิถีทางที่นำมนุษย์พ้นทุกข์ไปสู่ความสุขอันสงบแท้จริง สามารถโต้ตอบกับพราหมณ์และเจ้าลัทธิต่าง ๆ ด้วยความเฉลียวฉลาดและสุขุมลึกซึ้ง จนผู้เข้ามาต่อสู้ด้วยวาทะต้องพ่ายแพ้ยึดถือพระองค์เป็นที่พึ่ง

และขอเราจงเคารพนบนอบต่อพระธรรมคำสอนเพราะนอกจากพระธรรมจะแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามที่ได้ดำรัสแก่พระวักกลิว่า "โยโข วกฺกลิ ธมฺมํ ปสฺสติ โส มํ ปสฺสติ วักกลิ ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเชื่อว่าเห็นเราผู้เป็นตถาคต" แล้วพระธรรม

ยังเป็นประทีปอันรุ่งโรจน์ โชติช่วงที่ส่องโลกอันมืดมัวด้วยอวิชชาให้สว่างไสว เป็นปฏิปทานำมนุษย์ผู้จมอยู่ในปลักของกิเลส และตัณหาไปสู่ความเป็นอิสระและสันติสุขอันแท้จริงและถาวร พระธรรมให้ความดูดดื่มและเยือกเย็นแก่จิตใจเพียงใดเป็นความรู้สึกที่รู้ได้สำหรับผู้เคยลิ้มรส แต่เป็นการยากที่จะเข้าใจสำหรับผู้ไม่เคย ฉะนั้น ข้าพเจ้าขอเชิญท่านลิ้มรสพระธรรมดูบ้างจากบทประพันธ์เรื่อง "ใต้ร่มกาสาวพัสตร์" ของท่านสุชีโว ภิกขุ ซึ่งนี่ก็เป็นเพียงส่วนน้อยนิดที่พระธรรมจะให้แก่ท่าน

"อีกเรื่องหนึ่ง พระองค์ตรัสสอนนางวิสาขา เมื่อประทับ ณ บุพพาราม ด้านตะวันออกแห่งเมืองสาวัตถีคือครั้งหนึ่งนัดดาผู้เป็นที่รักใคร่ของนางวิสาขา ทำกาลลงด้วยโรคอย่างหนึ่ง นางมีความเศร้าโศกมีผ้าเปียกมีผมเปียก เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์ตรัสถามทราบความแล้ว จึงตรัสว่า

"ดูก่อนวิสาขา เธอปรารถนาบุตรและนัดดามีจำนวนมากเท่าชาวเมืองสาวัตถีนี้หรือ ?"

"พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ปรารถนาเช่นนั้น"

"ดูก่อนวิสาขา คนในเมืองสาวัตถีนี้ตายวันละเท่าไร ?"

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บางวันก็ตาย ๑๐ คน บางวันก็ตาย ๙ คน ๘ คน ลงมาถึง ๑ คน เมืองสาวัตถีนี้ไม่เคยว่างจากคนตายเลย"

"ดูก่อนวิสาขา ถ้าเช่นนั้นเธอจะมีผ้าเปียก มีผมเปียกเป็นครั้งเป็นคราวได้แลหรือเธอจะมิต้องเศร้าโศกหาเวลามิได้แลหรือ ?

"พระเจ้าข้า ข้าพระองค์คงจะต้องมีผ้าเปียก มีผมเปียก และร้องไห้เศร้าโศกอย่างหาเวลาสร่างมิได้เป็นแน่นอน เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าพระองค์จึงไม่ปรารถนาบุตรและนัดดามากอีกแล้ว"

"ดูก่อนวิสาขา เรากล่าวว่า ผู้มีสิ่งที่รักถึงร้อยก็มีทุกข์ถึงร้อย มีสิ่งที่รักเก้าสิบก็มีทุกข์เก้าสิบ มีสิ่งที่รักแปดสิบ ก็ทุกข์แปดสิบ เป็นต้น ตามจำนวนมากน้อย ผู้ใดไม่มีสิ่งที่รักเลย ผู้นั้นย่อมไม่มีทุกข์ ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีมลทินแห่งจิต ไม่มีความคับแค้นแห่งจิต"

พึงเคารพบูชาพระสงฆ์ ผู้เป็นสาวกพระสมณโคดม เพราะท่านเป็นผู้เสียสละความสุข ความรื่นรมย์ในทางโลก ปฏิบัติตามคำสั่งสอนอันเคร่งครัดของพระบรมศาสดาอันเป็นชีวิตที่ลำบากต้องอาศัยความอดทนและหมั่นเพียร เป็นผู้ครองพรหมจรรย์เพศ ละจากการประกอบกรรมชั่วทั้งหลาย และเป็นศาสนทายาทดำรงพระพุทธศาสนาให้รุ่งโรจน์โชติช่วงตลอดมา เป็นลาภอันประเสริฐและยิ่งใหญ่แก่เรา เพราะ "กิจฺโฉ พุทฺธานมุปฺปาโท การเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าเป็นของยาก"

ขอจงเป็นผู้มีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั่วไป จงคิดว่ามนุษย์เป็นพี่น้องร่วมโลกและร่วมความทุกข์ คือการเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ทุกคนย่อมรักสุขรักความเมตตาอ่อนโยน และเกลียดทุกข์เกลียดความทารุณโหดร้ายด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเรามีความสุขก็จงเผื่อแผ่ความสุขแก่ผู้ได้รับความทุกข์บ้าง เราได้เกิดมาด้วยความทุกข์มากพอแล้ว เป็นความทุกข์ที่เกิดจากการดิ้นรนต่อสู้เพื่อหาเลี้ยงตนและครอบครัว เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บความแก่และความตาย เกิดจากความเศร้าโศกเสียใจและผิดหวัง ขออย่าให้เราสร้างความทุกข์ให้มากขึ้นอีกด้วยการอิจฉาริษยาพยาบาทจองเวรล้างผลาญกันเลย สัตว์ทั้งหลายแม้จะเป็นสัตว์เช่นมดแมลง มันก็มีชีวิตเช่นที่เรามี รักชีวิตของมันเช่นที่เรารัก ไม่ผิดแผกกัน ฉะนั้นขออย่าได้เบียดเบียนมันเลย ขอจงช่วยให้มันพ้นทุกข์ และได้รับความสุขเท่าที่เราจะให้มันได้เถิด ถ้าท่านไม่อาจถืออย่างที่ เซอร์เอ็ดวิน อาร์โนลด์สอนพวกลูก ๆ ของเขาให้ถือสัตว์ทั้งหลายเป็นเหมือนน้อง เพียงแต่

ท่านไม่ถือว่ามันเป็นสัตว์เดียรัจฉานที่มีหน้าที่เกิดมาให้ท่านฆ่าเหมือนอย่างที่บางศาสนาเขาสอนกันก็พอแล้ว ข้าพเจ้าขอเชิญท่านสดับพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ตรัสแก่พระ-เจ้าพิมพิสารและพราหมณ์ในคราวที่พระพุทธองค์ช่วยชีวิตแพะที่จะถูกฆ่าบูชายัญ" ... การฆ่าสัตว์นั้นใคร ๆ ก็ทำได้ แต่การทำให้มันเกิดมาหามีใครทำได้ไม่ ดังนั้นเราควรแสดงความกรุณาต่อมัน ด้วยเหตุว่า มนุษย์ย่อมเลิศกว่ามันในทางอำนาจและสติปัญญา ควรหรือที่เราจักมาฆ่าผู้ป้องกันตัวเองมิได้ สัตว์แม้จะต่ำต้อยน้อยนิดปานใดก็รักชีวิตของมันเหมือนกัน มันย่อมรู้จักเจ็บรู้จักเดือดร้อน รู้จักโทมนัสในการต้องพลัดพรากเพียงแต่ว่ามันไม่มีปากจะพูดขอความเห็นใจเท่านั้น เวลาเราเองเจ็บปวด เราก็ขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าให้อึงไป แต่แล้วตัวเราเองสิกลับใจร้าย ทำทารุณต่อสัตว์อันหาปากจะอ้อนวอนมิได้ ภราดรเอ๋ย คนสัตว์ทั้งหลาย ย่อมมีชีวิตเกี่ยวดองกันทั้งสิ้น ท่านมิรู้ดอกหรือว่า มันก็มีบุญคุณแก่เรา ให้น้ำนมและปุยขนอันอ่อนนุ่มยังชีวิตและความอบอุ่นให้แก่ร่างกายของเรา และมันนั้นมอบชีวิตมอบความไว้วางใจไว้แก่เราผู้ซึ่งตอบแทนมันด้วยการประหัตประหาร ด้วยการโยนบาปของเราลงไปให้ ทำลายชีวิตมันเพื่อไถ่โทษตน ดังนี้เป็นการสมควรแล้วหรือ โทษของใครใครก็ต้องรับไว้ นี่เป็นธรรมดา ใครสร้างกรรมไว้อย่างใด ก็ต้องรับกรรมแห่งตนดังนั้น"

ท่านผู้อ่านที่รัก บัดนี้ข้าพเจ้าได้ทำหน้าที่ของข้าพเจ้าเสร็จสิ้นแล้ว กล่าวคือได้พยายามพิสูจน์ที่จะให้ท่านเห็นว่า ชาติหน้าและสวรรค์ตลอดจนผลของกรรมเป็นของมีจริง ทั้งได้ชี้ช่องทาง ๒ แพร่งที่นำไปสู่สวรรค์และนรกให้ท่านต่อจากนี้ก็เป็นหน้าที่ของท่านที่จะเลือกทางเดินเอาตามชอบใจ นรกหรือสวรรค์เล่าที่ท่านชอบ ?

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ข่าวพาณิชย์ เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า ฝั่งพระนคร
นายจรัส จตุรัส ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๓